

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**Rozvoj smyslového vnímání předškolních dětí v rámci
environmentální výchovy**

Bakalářská práce

České Budějovice 2011

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. Lenka Smržová

Vypracovala:
Marie Kadlecová

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 29. března 2011

Děkuji vedoucí bakalářské práce Ing. Lence Smržové za vstřícné vedení, připomínky a podněty, které mi poskytla v průběhu tvorby mé bakalářské práce.

Abstrakt

KADLECOVÁ, Marie. *Rozvoj smyslového vnímání předškolních dětí v rámci environmentální výchovy: bakalářská práce*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie, 2011. 70 s. Vedoucí bakalářské práce Lenka Smržová.

Klíčová slova: ekologická výchova, environmentální výchova, předškolní pedagogika, předškolní věk, smyslová výchova

Práce se zabývá zpracováním informací o rozvoji smyslového vnímání dětí předškolního věku pomocí environmentální výchovy. Teoretická část obsahuje zařazení environmentální výchovy v obsahu vzdělávání a smyslový vývoj. U každého smyslu jsou krátce uvedeny jeho funkce, nejčastější poruchy a cvičení k jeho posilování. V praktické části jsou navrženy příklady činností smyslové a environmentální výchovy, vhodné pro tvorbu programů v mateřských školách. V poslední části práce jsou rozpracované a vyhodnocené dva integrované bloky.

Abstract

Sense perception development of preschool children within the environmental education

Key words: ecological education, environmental education, pre-school pedagogy, pre-school age, perception education

The thesis deals with processing of information about the development of sensory perception of pre-school children by means of environmental education. The theoretical part includes classification of environmental education in the curriculum and part about sense perception development. For each senses, there is a short description of its function, the most frequent disturbances and rehearsing for improves it. Some examples of activities for perceptions and environmental education, that are proper for creating programs in kindergarten, are suggested in the practical part. Two integrated programs are created and evaluated in the last part of thesis.

Obsah:

Úvod.....	7
1 Teoretická část.....	8
1.1 Environmentální výchova	8
1.2 Smysly	8
1.2.1 Vývoj smyslů.....	9
1.2.1.1 Před narozením	9
1.2.1.2 První rok	10
1.2.1.3 Druhý a třetí rok.....	12
1.2.1.4 Předškolní věk	12
1.2.2 Zrak	13
1.2.2.1 Posilování očí a očních svalů	14
1.2.2.2 Hlediska procvičování zraku.....	15
1.2.3 Sluch.....	16
1.2.3.1 Rozvíjení sluchu	17
1.2.4 Hmat.....	17
1.2.4.1 Rozvíjení hmatu	18
1.2.4.2 Propriocepce	19
1.2.5 Čich a chuť	19
1.2.5.1 Chuť	19
1.2.5.2 Čich.....	20
1.3 Environmentální výchova v programech MŠ	21
1.3.1 Waldorfský program.....	21
1.3.2 Montessori.....	24
2 Praktická část	27
2.1 Náměty činností pro rozvoj smyslů.....	27
2.1.1 Náměty na činnosti - zrak.....	27
2.1.1.1 Vyprávění, hádanky a hry	27
2.1.1.2 Výtvarné činnosti	27
2.1.1.3 Manipulace s předměty	28
2.1.1.4 Činnosti na ven	30
2.1.1.5 Experimenty.....	31
2.1.2 Náměty na činnosti – sluch.....	34
2.1.2.1 Hudební a dramatické činnosti.....	34
2.1.2.2 Hry a pohybové činnosti	35
2.1.2.3 Manipulační činnosti.....	37
2.1.2.4 Venkovní činnosti	38
2.1.3 Náměty na činnosti pro rozvoj hmatu.....	39
2.1.3.1 Uvolňování ruky	39
2.1.3.2 Výtvarné a pracovní činnosti	39
2.1.3.3 Manipulace s předměty	40
2.1.3.4 Propriocepční hry.....	43
2.1.3.5 Cvičení a relaxace.....	44
2.1.4 Pohybové a venkovní činnosti.....	44
2.1.5 Náměty na hry čich a chuť	46
2.2 Integrované bloky	47
2.2.1 Integrovaný blok: U rybníka	47
2.2.1.1 Program - Ryby.....	48
2.2.1.2 Program: Výlov rybníka	51
2.2.1.3 Program: Žáby	53
2.2.2 Integrovaný blok: Sklizeň	57
2.2.2.1 Program: Ovoce	57
2.2.2.2 Program: Zelenina.....	61
2.2.2.3 Program: Šel zahradník do zahrady	63

<i>Závěr</i>	67
<i>Seznam použitých zdrojů</i>	68
3 Přílohy	70

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si zvolila především proto, že otázka environmentální výchovy je mi velmi blízká. K poznávání, ochraně okolí a přírody vůbec mě vedli mí rodiče a skautský oddíl, do kterého docházím od počátku mé školní docházky. Případá mi, že díky shonu, který každého ovládá, odkládají rodiče své děti před televizní obrazovky a děti se přestávají zajímat o „běžné“ zázraky, které jim nabízí právě příroda, jejich město nebo školní zahrada. Otázka environmentální výchovy je každým dnem aktuálnější a doufám, že přibývá lidí, kteří ji neberou na lehkou váhu. Domnívám se, že není nikdy brzy začít budovat pěkný vztah a odpovědný postoj k přírodě. Pokud tuto myšlenku budou sdílet už malé děti, a následně ji zachovají, bude se pak všem žít lépe.

V teoretické části práce se zabývám definováním hlavních pojmů jako je environmentální výchova a její zařazení v předškolním vzdělávání, dále pak vývoj a rozvoj smyslů od prenatálního období do šesti let. Další kapitoly popisují funkci jednotlivých smyslů, jejich nejčastější poruchy a cvičení na jejich posilování.

V praktické části navrhuji příklady činností pro předškolní děti, kterými můžeme podpořit rozvoj smyslového vnímání, konkretizované dvěma rozpracovanými integrovanými bloky zaměřenými na smyslovou a environmentální výchovu. Činnosti odpovídají obvyklému dennímu řádu v mateřských školách.

Cílem práce je navrhnout činnosti pro práci s předškolními dětmi a tyto ověřit v praxi.

1 Teoretická část

1.1 Environmentální výchova

Environmentální výchova představuje jednu z pěti oblastí, které jsou definovány v rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. Na vrcholu vzdělávacích cílů jsou rámcové cíle, které se promítají do pěti vzdělávacích oblastí, z nichž jedna zastupuje environmentální problematiku. Tato oblast, spolu s oblastí biologickou, psychologickou, interpersonální a sociálně-kulturní, slouží k dosahování dílčích poznatků, dovedností, hodnot a postojů, nutných k budování klíčových kompetencí. Klíčová kompetence, vyplývající z environmentální oblasti, je nazývána kompetence činnostní a občanská.

„Předškolní věk zdaleka tedy není jen přípravou na školu, je také přípravou na život daleko dopředu.“ (Matějček, 2004, s. 168)

Záměr pedagoga v environmentální oblasti je poskytnout dítěti elementární povědomí o okolním světě a jeho dění. Dítě se seznamuje s místem jejich bydliště, okolím školky a vytváří si k němu pozitivní vztah. Vytváří si představu o dění v přírodě a změnách, které v přírodě probíhají. Seznamuje se s kulturním i technickým prostředím. Získává orientaci v obci, navštíví instituce, kulturní zařízení a ostatní, pro dítě důležité budovy. Nabývá poznatky o vlivu člověka na životní prostředí. Chápe, že člověk může svou činností životní prostředí zlepšovat, ale i ničit. Zapojuje se do jednoduchých prací při péči o okolí, získává poznatky a zkušenosti v oblasti pěstivelské a chovatelské činnosti. Informuje se o nebezpečí, které mu může hrozit např. požár, povodeň, nebezpečné dopravní situace. Učí se rozpoznat jedovaté rostliny a nebezpečné chemické látky. Dítěti je umožněno poznat zvyky a prostředí jiných kultur a pochopit tak, že svět je různorodý.

1.2 Smysly

Některé smysly člověka postupem času ztrácejí na citlivosti, jiné jsou příliš zatěžovány, a tak otupovány (sluch nadměrným hlukem, zrak PC a televizí). Ztráta nebo dysfunkce jednoho smyslu většinou vede k posílení jiného např. slepí mají vyvinutější hmat a sluch.

Někteří lidé se taktéž zabývali cvičením k posílení smyslů např. R. A. Dahle, z Čechů pak Radomír Růžička. Toto cvičení se skládá především z manupresury či masáže určitých bodů na těle. Cvičení je vhodné zejména pro starší populaci. Provádí se působením tlaku a následného uvolnění bodu nebo přikládáním teplých či studených obkladů. Skládá se ze dvou způsobů působení na smysly: sedativní k uklidnění a tonizační k povzbuzení.

1.2.1 Vývoj smyslů

Předpoklady pro dobrý vývoj smyslů jsou dány již před narozením. Po narození se naše smysly bystří a v průběhu života některé ztrácí na důležitosti (např. čich je u člověka méně důležitý než u zvířat).

1.2.1.1 Před narozením

Základ pro dobrý vývoj a následný rozvoj dítěte je dán ještě před narozením. V následujícím textu upozorňuji na vývoj, který souvisí s vývojem smyslového vnímání dítěte.

- Ve 4. týdnu těhotenství se utváří obličej, ústa, oči, uši a končetiny. V tuto dobu je embryo velké asi 3,5 mm a během druhého měsíce vyroste na 25 mm. Ruka má tvar tlapy a postupně se protahují prsty. Odděluje se palec, který se staví proti ostatním prstům.

Začátek těhotenství je v podstatě zásadním obdobím pro další život dítěte. V počátku vznikají základy orgánů a tedy jakékoli škodlivé vlivy, které působí na matku, mohou způsobit malformace na dítěti. Např. ve 3.-7. týdnu jsou to malformace očí, v 5.-6. rozštěpy rtů a v 10.-12. rozštěpy patra.

- V 9. týdnech lze zachytit na encefalografu činnost mozku.
- Od 12. týdne se plod spontánně pohybuje – hýbe horními i dolními končetinami, otáčí hlavičkou a otvírá a zavírá ústa. Funkce však ještě nejsou přesně definovány.
- Ve 20. týdnu dostávají rysy obličeje individuální výraz a plod začíná slyšet.

- Ve 22. týdnu jsou zřetelné stahy plic.
- Ve 24. týdnu plod reaguje na řadu podnětů.

„Mozek dítěte v době, kdy se ještě nemohlo ničemu naučit, je schopen rozlišovat zvuky lidské řeči do zvuků neřečových.“ (Matějček, 2004, s. 19)

V této době zaznamenává především matčin hlas.

- Ve 27. týdnu získávají stahy plic ráz trvalé činnosti.
- Ve 28. týdnu dostávají orgány své funkce. A od této doby své funkce upevňují, aby mohly být po narození plně rozvíjeny.

V USA vznikl fenomén, v jehož duchu si ženy přikládaly na břicho walkmany, kterými vysílaly dítěti hudbu a řeč. Převažoval názor, že zvukové podněty jsou ve velké míře prospěšné a vedou k uspíšení vývoje mozku dítěte. Toto dítě by si pak mělo více a rychleji pamatovat, být inteligentnější, klidnější. Efekt se nepodařilo prokázat, ale některé děti přetížené podněty se dokonce bránily kopáním. Stejně jako všude tedy platí „všeho moc škodí“. Dítě uklidňuje rytmický tlukot matčina srdce, proto když matka prožívá stres nebo úlek a zrychlí se jí tep, reaguje na tuto změnu i dítě. Techniky přikládání se využívá taktéž těsně po porodu, ale i v průběhu života dítěte je velmi důležité – vzniká tak citová vazba mezi matkou a dítětem tzv. přilnutí.

1.2.1.2 První rok

Smysly jsme vybaveni od narození, největší pokroky však zaznamenáváme do prvního půlroku. Přibližně od šesti týdnů dítě zrakem zachytí matčiny oči. Tento pohled je velmi krátký, protože dítě ještě nedovede ovládat své pohyby a často se mu hlavička vychýlí do jiného směru. Dokáže však zaměřit pozornost na přiblížený lidský obličej. Tato snaha je vrozená. Jedinec tak koná bez dřívějšího učení a vzniká tak první instinktivní interakce. Nejčastěji se zaměřuje pohled na své ruce, které jsou ve správné vzdálenosti, často je také ochutnává. Nejlépe vidí přibližně na 25-30 cm.

Dobrym tréninkem pro zrak je umístit do zorného pole dítěte něco nápadného například chrastítko, kterým pohybujeme ze strany na stranu. Dítě předmět zaměří a pohybuje za ním nejen očima, ale i hlavičkou. Cvičení by mělo být velmi krátké. Dítě má totiž velmi

dobře vyvinutý ochranný systém, který při podnětovém přetížení jednoduše přeruší kontakt a hlavička se odvrátí stranou.

Zrak jde ruku v ruce s ovládním hlavičky. Ve třetím měsíci je již zvedá vytrvale, což mu umožňuje sledovat okolí asi v úhlu 180°. Sleduje nejčastěji pomalu se pohybující předměty nejlépe červené barvy.

Následující přehled shrnuje vývoj smyslů v prvním roce života:

- 3. měsíc: Ve třetím měsíci dítě sevře předmět v ruce a dokáže se na něj dlouze dívat, nejčastěji chytá vlastní ruce a ohmatává je. Hmat a hra s prsty je pro něj nejčastější spontánní činnost. Abychom zaujali pozornost dítěte, které nás „hledá“ pohledem, je dobré stavět se z úhlu pohledu dítěte. Když tříměsíční dítě držíme, je schopno sledovat okolí v celém rozsahu. Pro zaujetí jeho pozornosti využíváme změnu tónu hlasu.
- 5. měsíc: Už v pátém měsíci je dítě schopno uchopit předmět a ohmatat ho. Tato dovednost má velký vývojový význam. Dítě poznává tvary, váhu předmětu, jeho povrch i teplotu. V pěti měsících dostává velkou roli i sluch.
- 7. měsíc: V sedmém měsíci se objevuje zvýšený zájem o drobné předměty. Dokáže předmět uchopit mezi palec a ukazováček, což je důležitou dovedností pro pozdější psaní.
- 9. a 10. měsíc: Dítě se učí nápodobou, leze. Zajímá se nejen o vnějšek, ale i vnitřek předmětů. Rádo dělá rámus – vezme si do každé ruky jednu kostku a tluče s nimi o sebe.
- 11. měsíc: V jedenáctém měsíci ovládá klíčkový úchop, kdy se palec a ukazováček dostane do polohy přímo proti sobě.
- 12. měsíc: V roce dává dítě kostky do krabice, podává předměty, hraje si s odrazem v zrcadle.

Profesor Zdeněk Matějček přinesl svými poznatky především z oblastí ústavní péče mnoho nového. Byl zastáncem rodinné péče. Společně s Josefem Langmaierem prokázali, že ústavní výchova ohrožuje sociální a duševní vývoj dětí a její negativní důsledky si nesou tyto děti až do dospělosti. Za jednu z hrozeb ústavní péče považoval nedostatek podnětů.

„Jestliže se dítěti nedostane dost řečových podnětů z jeho okolí v době, kdy ještě mluvit nedovede a kdy s námi svou řečí nekomunikuje, je nebezpečí, že se jeho vývoj řeči bude opožďovat.“ (Matějček, 2004, s. 19)

Nečastěji tomu tak bývá u dětí umístěných od narození v ústavech. Personál má sice v popisu práce mluvit na děti, avšak děti nejlépe vnímají řeč přímo od své matky, která k nim hovoří s potěšením a spontánně.

1.2.1.3 Druhý a třetí rok

- Od začátku druhého roku dítěte nacvičujeme používání kapesníku a smrkání, které je důležité pro nos a dýchání. Učíme jej foukat nosem.
- 15. měsíc: V patnáctém měsíci dochází k uvolňování úchopu – dítě vědomě pouští předměty z ruky. Rádo pozoruje obrázky v knížkách, sahá po nich, plácá, vríská – počátky čtení a radosti z poznání.
- 18. měsíc: Dítě hází, kutálí a kope míč. Zajímá se o tužku, začíná „kreslit“.
- Ve dvou letech se z velké části nají samo, pije z hrnečku a ze skelníčky. Do předmětů ve hře promítá zkušenosti z lidského světa – hračka je živou věcí.
- Ve třetím roce dítě staví kostky na sebe a řadí je za sebou. Čmárá po celém papíře, tužku drží v dlani.
- Na konci třetího roku dozrává jemná pohybová koordinace a souhra ruky a oka, takže dítě už tužka „poslouchá“. Děti kreslí věci z okolního světa, znají celou řadu básniček a písniček.

1.2.1.4 Předškolní věk

„Předškolní věk zdaleka tedy není jen přípravou na školu, je také přípravou na život daleko dopředu.“ (Matějček, 2004, s. 168)

Mateřská škola je místem, kde dítě poznává jiné kulturní zvyklosti a společenské normy. Velmi postoupilo zrakové a sluchové vnímání, postoupil vývoj řeči. Sluchové vnímání se zdokonaluje hůře – rozklad slov a zpětné složení na slabiky a hlásky.

- dítě v předškolním věku otiskuje své prostředí – pozná se na něm z jaké přichází kultury, jaké jsou v dané kultuře zvyky, zásady a zvláštnosti (přijímá kulturní hygienické, pracovní a společenské nároky své společnosti)

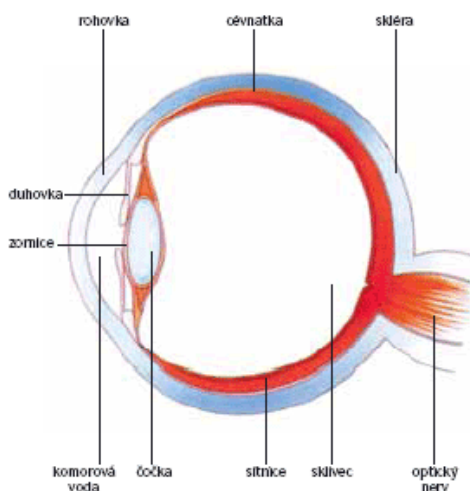
- používá nástroje – přívbor, tužku, učí se řezat a stříhat, ovládá kartáček na zuby
- modeluje
- ovládá televizi, telefon není jen hračka, ale způsob komunikace, kreslí na počítači - ovládá myš
- skládá – puzzle, lego (cvičení analýzy celku v část a syntézy částí v celek)
- učí se náročným úkolům: uklízet si po sobě hračky, rozdělit se, tolerovat a přijímat odlišnost
- miluje pohádky, předčítání a vyprávění ze života (když byla babička malá), povídá o tom, co je na obrázku, samo vypráví pohádky podle obrázků

1.2.2 Zrak

„Zrak je smysl, který umožňuje živočichům vnímat světlo, různé barvy, tvary. Pro člověka je to smysl nejdůležitější, asi 80% všech informací vnímáme zrakem. Zrak je zaměřen především na vnímání kontrastu, proto dovoluje vidění kontur předmětů, jejich vzdálenost a významně se podílí na orientaci v prostoru.“
(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zrak>)

Ve zkratce probíhá zrakový vjem tak, že světelný paprsek je zachycen prostřednictvím pigmentů ve fotoreceptorech, které se nachází v sítnici oka. V sítnici vznikající elektrické signály tvoří vzruchy, které jsou složitým procesem převáděny pomocí nervů do mozku.

Obrázek 1: Schéma zrakového orgánu

Essilor [online]. 2004-2007 [cit. 2010-11-15]. Dalekozrakost. Dostupné z WWW: <<http://www.essilor.cz/o-vasich-ocich/ocni-vady/dalekozrakost>>.

Zrak je označován za nejdůležitější smysl, představuje až jednu třetinu všech smyslových informací. Pomocí zraku vnímáme a objevujeme reálný svět. Objevování světa a jeho postupné uchopování je dětem velmi vlastní, proto je důležité dbát na dostatek kvalitních podnětů. Často se poukazuje na to, že děti tráví více času u televize, která jim toto objevování zprostředkovává. Nejen že dlouhé sledování televize je pro zrak škodlivé, ale některé informace v pořadech bývají nepřesné nebo zkreslené a dítě, s kterým se nedívá rodič a nepodá mu okamžité vysvětlení, tyto informace přijímá.

„Dítě se učí přijímat jakékoli informace jako hotové, nepřemýšlí o nich, nerozvíjí se ani fantazie, ani samostatné uvažování.“ (Kutálková, 2005, s. 43)

Dítě potřebuje dostatek času, aby se mohlo na určitý předmět vynadívat, prozkoumat jej ze všech stran a přijít tak na jeho podstatu. Pokud mu nedáme tento prostor a podsouváme mu hračku jinou, můžeme tak podat základ pro nedokončování činností. Časté měnění hraček vnímáme jako zájem dítěte o něco nového. Může to však znamenat, že dítě vnímá jen povrchně, což brzdí kvalitu vjemu – jeho celistvost.

Pro vývoj a zdraví očí je doporučován beta karoten a vitamin A. Přirozeně jej najdeme v zelenině a ovoci žluté a červené barvy. Oči chráníme před ultrafialovým zářením a minimalizujeme záření z obrazovek a monitorů. Zrak může oslabit i suchý vzduch např. z klimatizací, zářivkové osvětlení a smog. Dbáme na to, abychom dětem poskytovali přiměřené množství vjemů, zde platí, že všeho moc škodí.

1.2.2.1 Posilování očí a očních svalů

Pohyb očí je důležitý nejen pro správné koukání a pozorování světa okolo. Je důležitý i při kreslení, psaní a čtení.

Jednoduché procvičování:

- Dítě se nehýbe, stojí jako socha, má za úkol pozorovat věci, o kterých mluví učitelka. Ta je instruuje krátkými větami.
- Dítě se opět nehýbe a očima sleduje pohybující se předmět cca z 1,5 m. Předmětem pomalu kreslíme do vzduchu různé křivky.

Při cvičení dáváme pozor na držení hlavy. Další instruované cvičení by mohlo probíhat následujícím způsobem:

„Hlavu držíme zpříma a střídavě se přitom díváme nejprve ke stropu, potom k podlaze. Tento pohyb očí několikrát opakujeme. Pak se díváme napravo a nalevo. Poté stočíme oči šikmo napravo nahoru a pak šikmo nalevo dolů. Posléze šikmo nalevo nahoru a pak šikmo napravo dolů. Nakonec kroužíme očima, nejprve ve směru, pak proti směru pohybu hodinových ručiček. Cvičíme pomalu po dobu asi 10 minut. Na závěr namasírujeme oční dlaněmi, abychom oči zahřáli a dodali jim opět energii.“ (Růžička, 2002, s. 34)

1.2.2.2 Hlediska procvičování zraku

Rozvoj zrakových schopností

Zrakovými schopnostmi dítěte rozumíme vnímání a uvědomění si veškerých dějů. Dobré zrakové schopnosti se u dětí projevují správným pozorováním tvaru, barvy, velikosti i materiálu pouhým okem. To dítěti umožňuje například práci se stavebnicemi a puzzlemi, přesnější omalovávání, domalovávání a koordinaci ruky.

Optická paměť

Optickou pamětí rozumíme schopnost zapamatovat si viděný podnět. Znamená to, že dítě je schopno rozpoznat, uložit a posléze si i vybavit viděný obraz a jeho detaily.

Optická pozornost a diferenciac

Optická pozornost souvisí s předchozí optickou pamětí. Dítě by mělo být schopné rozpoznat některé změny při pozorování podnětu. Schopnost diferenciac umožňuje dítěti poznávat v souboru stejných nebo podobných předmětů jejich rozdíly. Dítě třídí předměty, hledá odlišné detaily v obrázcích, spojuje je podle určitého pravidla.

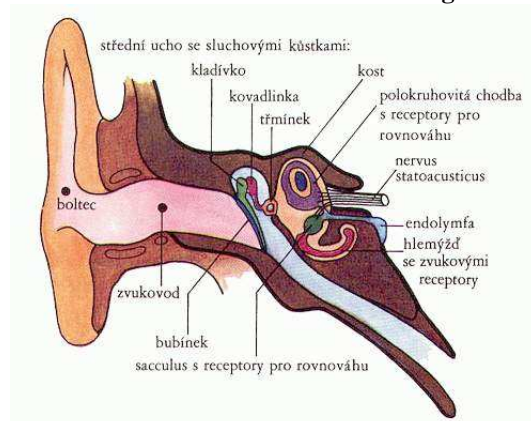
Figura a pozadí, optické členění

Schopnost rozeznat figuru a pozadí je důležitá. Dítě dokáže tužkou projít bludištěm, rozpoznat překrývající se obrysy obrázků nebo najít obrázek v nesmyslné spleti čar. Oblíbené jsou obrázky, ve kterých dítě vybarvuje políčka podle značek.

1.2.3 Sluch

„Budeme-li struční, pak sluchové ústrojí člověka se skládá ze zevního a středního ucha, které zachycuje a předává zvukové podněty na vnitřní ucho. Vnitřní ucho tvoří blanitý hlemýžď, v němž se nachází vlastní čidlo tzv. Cortiho orgán. Hlemýžď je stočen do dvou a půl závitů a rozděluje kostěnou chodbičku na tři oddíly. Vlastními receptory jsou vnitřní a zevní smyslové buňky, které po podráždění vibracemi převedou tyto podněty na nervové vzruchy. Tak jsou v hlemýždi mechanické vibrace převedeny na elektrické signály, které sluchový nerv přenáší po vzájemně propojených drahách určených pro sluch přes podkorová centra do korových center ve spánkovém laloku mozku. Každá buňka ve sluchovém centru mozkové kůry reaguje na určitý charakter zvuku. Některé buňky odpovídají na jeho výšku – vysoké tóny z báze hlemýžďe jsou lokalizovány v přední části mozkového centra sluchu, nízké tóny z vrcholu hlemýžďe v jeho zadní části. Jiné buňky odpovídají za intenzitu vnímaného podnětu, další za směr přicházejícího signálu.“ (Růžička, 2002, s. 16-17)

Obrázek 2: Schéma sluchového orgánu

Cibulkovci [online]. 2009-09-08 [cit. 2011-03-15]. Ucho. Dostupné z WWW: <<http://www.cibulkovci.ic.cz/?p=136>>.

Sluch je velmi důležitý nejen jako prostředek pro vnímání světa, ale také pro rozvoj řeči a myšlení. Pomocí sluchu jsme schopni rozšiřovat si slovní zásobu, správně vyslovovat a učit se (výuka ve školách probíhá především mluveným slovem).

Ale je to právě náš sluch, který je nejvíce ohrožen a zatěžován. Většinu svého života žijeme v prostředí obklopeni hlukem. O všudypřítomném hluku se v posledních letech začalo mluvit jako o akustickém smogu. Na zvýšenou hladinu hluku reaguje tělo obrannými reflexy. Malé děti z únavy okolními zvuky usnou, větší přestávají

poslouchat, dospělí se naučí zvuky nevnímat nebo z hluku utíkají. Hranice bolesti lidského ucha leží na 130 dB. Tuto hranici překračují petardy nebo některé dětské pistolky. Ke ztrátě sluchu dochází při síle 4000 Hz. Hluk narušuje sluch, spánek a koncentraci, zvyšuje stres a riziko onemocnění psychosomatickými poruchami. 40 dB způsobuje zkrácení doby hlubokého spánku. Intenzita 40 dB odpovídá tlumenému hororu nebo šumu v domácnosti. 65 dB, kterým odpovídá například rušnější ulice nebo psaní na psacím stroji, zvyšuje hodnotu kortizonu v krvi a krevní tlak. Lidé, kteří v oblasti s 65 dB a více žijí, jsou o 20% rizikovější skupinou pro srdeční infarkt, mají vyšší hladinu cukru a cholesterolu. Ke ztrátě sluchu dochází častěji u chlapců.

V mateřské škole je třeba dbát na příjemnou atmosféru, která nebude rušivá a příliš hlučná, což je často nelehký úkol. K dobrému odhlučnění tříd přispěje dělení místností, čímž docílíme rozložení dětí po třídě, a tedy i hluku. Dobrými pomocníky jsou různé závěsy nebo paravány. Důležitá je i vhodná volba podlahové krytiny. Pro odstranění hluku z ulice poslouží dobře zvolená okna.

1.2.3.1 Rozvíjení sluchu

V oblasti sluchu můžeme rozvíjet následující složky:

- Orientaci sluchem – rozlišování zvuků, tónů, jejich výšky, délky, hlasitosti, počtu a rychlosti, reakce na zvuk
- Slovní paměť a pozornost – převyprávění pohádky, opakování slovních řad
- Akustickou paměť – básničky, písničky, poznání písničky podle melodie nebo rytmu
- Akustickou pozornost – děti reagují na smluvený zvuk nebo slovo, opravují úmyslné chyby ve vyprávění učitelky
- Akustickou diferenciaci – rozlišování hlásek ve slově, používání správných fonémů

1.2.4 Hmat

„Oblast hmatu je souborem pocitových kvalit, kam patří hmatové pocity jednak vnější (dotykové, chladové, tepelné či bolestivé), jednak vnitřní (polohové či pohybové). Dále sem mohou patřit i pocity orgánové.“ (Růžička, 2002, s. 61)

Hmat je pro dítě jedním z prvních smyslů pro objevování a uchopování světa. Dítě bere vše do ruky a jako hmatový a úchopový orgán používá i ústa.

„Dítě si ohmatává okolní předměty, hračky. S hmatem je spojen i pracovní proces. Zdravý hmat umožňuje srovnávání, poznávání. Dotek vytváří nejrůznější projevy a výrazy lásky a lidskosti.“ (Růžička, 2002, s. 64)

Hmat ovládají lépe ženy. Je to dáno nejen mateřskými pudy, ale i větší spontánností a otevřeností. K poruchám hmatu může vést nedostatek dotekových podnětů v časném dětském věku. Jedná se především o přivnutí k matce, chování, pohlazení. Jedinci, kterým se tohoto kontaktu nedostává, se velmi špatně včleňují do společnosti a s velkou pravděpodobností nebudou v dospělosti schopni harmonických citů. Nedostatek hmatových informací, především v předškolním věku, může vést k tomu, že dítě bude nesprávně nebo velmi povrchně chápat slova, kterými se předměty nazývají a přesná představa o předmětech bude také zkreslená. Člověk si nejlépe zapamatuje to, co držel v ruce, zkoumal jak věc funguje a měl s předmětem určitý zážitek. Ne nadarmo se praktickým školám říká praktické – žáci by se tu měli učit především podle motto: „Řekni mi a zapomenu, ukaž mi a budu si pamatovat, nech mne udělat a porozumím.“

S přibývajícím věkem se hmatové informace omezují a člověku jsou podávány spíše informace slovní nebo písemné. V tomto důsledku se stává hmat méně důležitým smyslem.

Hmat uplatňujeme v jakékoli práci, aniž si toho všímáme. Nejlépe jej uplatníme v přírodě, kde můžeme poznávat bezpočet různorodých materiálů s rozmanitými vlastnostmi. Kameny, větvičky, plody či rostliny mohou být nejen hladké a drsné, ale i lehké, mokré nebo studené.

1.2.4.1 Rozvíjení hmatu

K rozvíjení a procvičování hmatu patří především různé výtvarné techniky (kreslení a malování, stříhání, lepení, vytrhávání, modelování,...) a manipulace s předměty, které celkově podporují rozvoj jemné motoriky.

1.2.4.2 Propriocepce

Propriocepce je vnímání pohybů vlastního těla, aniž bychom pohyb viděli. Je spojována s hmatem a obratností. Slouží nám k vlastnímu uskutečnění pohybů těla (např. při mluvení). S propriocepcí úzce souvisí orientace ve směrech (nahoru, dolů, dopředu, dozadu, před, za, nad, pod, vedle) a pravolevá orientace.

V pátém roce by již mělo být zcela jasné, kterou ruku dítě upřednostňuje. Pokud tomu tak není, pomůže dítěti právě nácvik tělesného schématu.

1.2.5 Čich a chuť

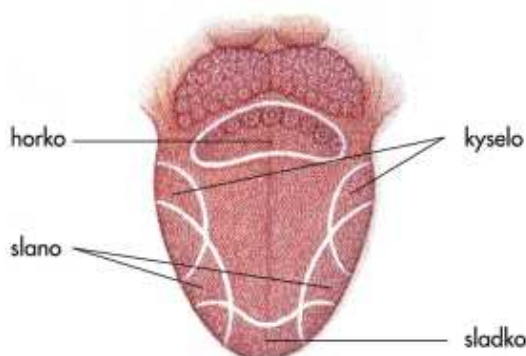
Čich a chuť se vzájemně ovlivňují. Je to dáno propojením receptorů těchto dvou smyslů v mozkové kůře. Čich značně chuť ovlivňuje. Větší část vjemů, které považujeme za chuťové jsou ve skutečnosti čichovými.

1.2.5.1 Chuť

Chuť vzniká důsledkem podráždění čidel chuti (chemoreceptorů) v chuťových pohárcích jazyka. Podráždění vyvolají látky rozpuštěné v přijímaných tekutinách nebo slinách. Látky, které nejdou rozpustit ve vodě, jsou bez chuti.

„Školská medicína dle Ficka rozeznává čtyři základní kvality: kyselou, slanou, sladkou a hořkou.“ (Růžička, 2002, s. 47)

Obrázek 3: Rozložení kvalit chuti

Leccos [online]. 2004-2007 [cit. 2010-10-15]. Chuť. Dostupné z WWW: <<http://www.essilor.cz/o-vasich-ocich/ocni-vady/dalekozrakost>>.

Nejcitlivěji člověk reaguje na slané, následuje kyselé, sladké a nejméně jsme citliví na hořké. Další chutě vznikají kombinacemi čtyř základních chutí, čichu, konzistence poživatiny a její teploty.

„Ostatní kvality (např. rozdíly chuti cibule, jablka, česneku apod.) nejsou určeny chutí, ale čichem. Při ztrátě čichu chutná cibule téměř jako jablko.“ (Růžička, 2002, s. 47)

Chuť a čich umožňují člověku zjistit, zda je potrava nezávadná a spouští trávicí reflexy. Snížení chuťových podnětů způsobují zbytky látek v dutině ústní a zvýšená teplota. Ta vede k tomu, že vychladlá jídla se zdají být méně slaná.

Poruchy chuti vznikají při poruše čichu (např. při rýmě), zánětech jazyka, zánětech středního ucha, zánětech patra, oparech, v důsledku amalgamových plomb a některých onemocnění žaludku. Dále vlivem poruch chemoreceptorů nebo zhoršené funkce centrálního nervového systému. Příčinou mohou být toxiny z drog, inhalované látky, chemoterapie, chirurgické zákroky v ústní dutině i trávicím traktu, ale i somatizace duševně emočních příčin.

K posilování chuti můžeme použít krátké jemné kartáčování jazyka kartáčkem na zuby. K posilování svaloviny jazyka a jejímu prokrvení slouží vyplazování jazyka do všech směrů tak daleko, jak dokážeme, ohýbání a válení jazyka v ústní dutině.

1.2.5.2 Čich

Čich člověka není tak dokonalý, jako u jiných živočišných druhů, a proto jej tolik nevyužíváme. Jeho nevyužívání vede k následnému slábnutí smyslu. Můžeme jej trénovat a zlepšovat různými cvičeními.

Nejčastěji se s čichovými vjemy setkáváme při vaření, při jídle, v přírodě nebo v obchodech jako je drogerie, květinářství nebo pekařství.

K poruchám čichu dochází v důsledku zánětů sliznice, úrazy, poškozením sliznic v důsledku vdechování nadměrného množství cigaretového kouře, poleptáním látkami v ovzduší, poškozením nervových vláken nebo mozkových ústředí (po otřesech mozku, infekčních onemocnění, vlivem toxinů nebo nádorů čelního a spánkového laloku).

Pro bystření tohoto smyslu můžeme využít dechová cvičení a aromaterapii.

1.3 Environmentální výchova v programech MŠ

1.3.1 Waldorfský program

Jedním z programů, které dávají prostor pro environmentální výchovu a vycházejí z používání přírodních materiálů, je Waldorfské školství.

První škola tohoto typu vznikla v Německu roku 1919, jako škola při cigaretové továrně Waldorf-Astoria, pro děti zaměstnanců továrny. Do České republiky se tento směr dostal po roce 1989 a první mateřské školy vznikly v roce 1991. O efektivitě těchto programů a jejich statusu (především na základních školách) se vedou bouřlivé debaty. Jako u každého přístupu, i tady platí, že výlučné uznávání určité teorie není za každých okolností žádoucí.

Waldorfský program vychází z principu připravit člověka na život nejen znalostně, ale rozvíjet i jeho sociální schopnosti a tvůrčí dovednosti. Na dítě je pohlíženo jako na individualitu, a tedy i práce s ním je individuální. Je kladen důraz na týmovou práci nejen mezi žáky a učitelem, ale i rodiči, kteří jsou do života školy intenzivně zapojováni. Škola by měla dbát na to, aby rozvíjela s rodiči dítě jednotně. Program využívá zapojení uměleckých předmětů, ručních prací a základů řemesel do výuky. Výuka je orientovaná na přírodu, děti pracují s přírodními materiály – což pozitivně formuje jejich vztah k přírodě a ekologii. V praxi to znamená užívání včelího vosku pro modelování, upřednostňování dřevěných a látkových hraček, práce s papírem, ovčím rounem a přírodním materiálem. Textilie ve třídě jsou převážně bavlněné a hedvábné. I pro hru mají děti k dispozici množství přírodních látek, ze kterých podle fantazie tvoří.

Obrázek 4: Waldorfské stavebnice

Grimm´s [online]. [cit. 2010-11-15]. Stavebnice, stavební kostky. Dostupné z WWW: <<http://www.grimms.cz/produkty-prehled/stavebnice-kostky.html>>.

Obrázek 5: Waldorfská stavebnice – Plamínek

RJABINNIK. *Fler* [online]. 2010 [cit. 2011-03-15]. Waldorfská hračka. Dostupné z WWW: <<http://www.fler.cz/zbozi/waldorfska-hracka-plaminek-velky-5-barev-949704>>.

Ve třídě je umístěný koutek přírody, kde je v ošatkách dětem k dispozici přírodní materiál, který odpovídá danému ročnímu období. Celý koutek je vkusně dotvořen do děje momentálního období v přírodě.

Obrázek 6: Scenérie koutku přírody

Waldorfská škola Příbram [online]. 2007 [cit. 2010-12-05]. Galerie. Dostupné z WWW: <<http://waldorf.pb.cz/gallery-skolka/ozd%F9bky%20%9Akolky/>>.

Program upozorňuje na multismyslové vnímání a nahlížení na problém v souvislostech. Důraz se klade na dodržování zvyků. Třídy využívají ve svých programech pranostiky a slaví slavnosti:

Michaelská slavnost – děti jako rytíři si vyrábí zbroj, slavnost je završena bojem s drakem (a tedy i sám se sebou)

Martinská slavnost – výroba luceren, pečení Martinských rohlíků, setkání se žebrákem a rozdělení se o Martinské rohlíky

Adventní spirála – výroba svícňů z jablek a jejich pokládání na spirálu z chvojí, kam dítě doprovází anděl (jako symbol dlouhé cesty do Betléma)

Obrázek 7: Adventní spirála

Waldorfská škola Příbram [online]. 2007 [cit. 2010-12-05]. Galerie. Dostupné z WWW: <<http://waldorf.pb.cz/gallery-skolka/%9Akolka-adventn%ED%20spir%E1la/>>.

Mikuláš – návštěva Mikuláše, anděla a čerta ve školce, nadílka

Vánoční jarmark – výroba a prodej dekorací a dárků

Vánoční slavnost – podoba besídky, kde děti předvádí nacvičenou Vánoční hru

Hromnice – slavnost světel, děti slévají své malé svíčky do jedné velké společné

Masopust – rej masek

Morana – oslavy jara, topení Morany, smažení Jidášů

Velikonoce – zdobení vajíček

Otevírání studánek – výlet ke studánce a čištění spolu se studánkovou vílou

Svatojánská slavnost – pálení ohně, vaření bylinných čajů

Obrázek 8: Svatojánská slavnost - čichání k bylinkám

Waldorfská škola Příbram [online]. 2010 [cit. 2010-12-05]. Galerie. Dostupné z WWW: <<http://waldorf.pb.cz/gallery/2010-svatojanska/>>.

Pasování školáků – zakončení školního roku

1.3.2 Montessori

„Pomoz mi, abych to dokázal sám“. Tato věta je hlavním krédem pedagogiky Marie Montessori. Marie Montessori, italská lékařka se zabývala především výchovou mentálně postižených dětí. V roce 1907 založila pro chudé předškolní děti Dům dětství, ve kterém začala používat a rozvíjet materiál pro smyslovou výchovu. Její teorie vychází především z myšlenky, že dítě se vyvíjí v kontaktu s prostředím, z něhož čerpá podněty a práce rukou je základem pro pochopení věcí a dějů. V České republice byl program schválen roku 1998.

Pedagogika respektuje vývojová období dítěte, pomáhá mu rozvíjet schopnosti a vnímat sebe i okolí. Dítě se samo rozhoduje s čím a jak dlouho bude pracovat, na dospělém je vytvořit mu pro to vhodné podmínky a uspořádat předměty tak, aby dítě mohlo bez dalších zásahů dospělého samo pracovat – dětskému vzrůstu je přizpůsoben nábytek a vybavení svou velikostí i hmotností. Jako připravenost prostředí upřednostňuje Marie Montessori možnost dětí žít v přírodě, nejen se o ní učit. Důraz klade přenášení přírody do třídy a možnost dětí starat se o zvířata. Ve školních zahradách zařizovala kotce a ohrady se zvířaty, o které se děti staraly a získávaly tak vztah k přírodě, znalosti o zvířatech, ale i odpovědnost za ně.

Metodika práce Marie Montessori je rozdělena do pěti oborů:

1. Cvičení praktického života
2. Smyslový materiál
3. Mateřský jazyk
4. Matematika
5. Kosmická výchova

Každý obor zahrnuje širokou nabídku praktických činností a cvičení, která mají logický průběh a návaznost.

Výchova smyslů probíhá především prostřednictvím speciálních pomůcek, navržených Marií Montessori, pro smyslovou výchovu. Jednou z pomůcek jsou dřevěné podstavce s otvory, v nichž jsou zasunuty válečky. Dítě s nimi pomocí knoflíků manipuluje a skládá je podle výšky, průměru nebo podle obou měnících se parametrů. Tak cvičí

zrak - porovnává rozměr okem, jemnou motoriku a jelikož je stavebnice navržena tak, že lze sestavit pouze jedním způsobem, může dítě samo kontrolovat správnost své práce.

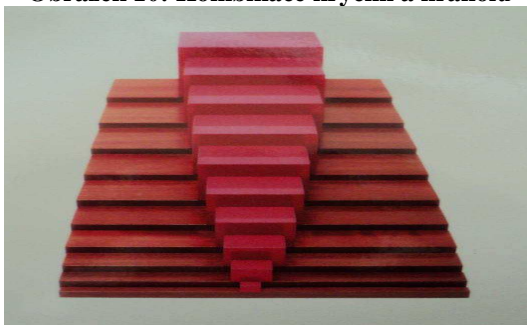
Obrázek 9: Senzorický materiál - zasouvací válce

Zdroj: vlastní foto

Další stavebnice jsou ve tvaru zmenšujících se krychlí (řazení za sebe, stavba věže), nestejně silných hranolů (stavba schodů) a nestejně dlouhých tyčí (skládání podle velikosti). Tento materiál se může používat zvlášť nebo jej lze kombinovat.

Obrázek 10: Kombinace krychlí a hranolů

Zdroj: vlastní foto

Děti si samy volí materiál pro práci, vždy si vezmou kobereček, který ohraničuje jejich pracovní prostor, do kterého jim nikdo bez jejich dovolení nevstupuje. Marie Montessori mimo jiné dbala na to, aby byly děti při práci v úplné tichosti. Zaváděla „Hodiny ticha“, kdy se děti posadily, zavřely oči a snažily se úplně zklidnit. Věřila, že pokud děti poznají slast ticha, budou se chovat tak, aby nedělaly zbytečný hluk, nekřičely, našlapovaly s lehkostí. Byla přesvědčena, že hluk nesvědčí dětem ani po psychické ani po fyzické stránce a znemožňuje jim slyšet ostatní zvuky světa. Proto i smotávání koberce, na kterém dítě pracuje, má svá pravidla, která nepůsobí rušivě.

Ve výlučně smyslové oblasti využívá Marie Montessori činností, které jsou pak dále používány v jiných oborech. Začíná se činnostmi suchými – přesypání. Dítě při přesypání vnímá zvuk přesýpaného materiálu, materiál váží, třídí, odměřuje, přesívá, drtí, strouhá. Jsou zde využívány předměty denní potřeby: hrnky, misky, hmoždíř,

lžičky, pinzety, sítko, struhátka, trychtýře. Pro vážení se používá výhradně bílý materiál, aby děti nerušily rozdílné barvy – mouka, sůl, cukr, rýže, kokos, moučka, krupice. K dalším činnostem se využívají zrna kukuřice, čočka, hrách, písek, mák, obilí, ovesné vločky, na drcení dětské piškoty a suché pečivo na strouhání. Při zvládnutí suchých technik postupuje dítě k technikám mokrým. Sem patří činnosti jako přelévání, odměřování, barvení vody, míchání ze základních barev, šlehání a foukání bublin (z nastrouhaného mýdla). Děti používají různé nádoby, hadříčky, pipety, kapátka, injekce, lžíce, konvičky, zkumavky, savé houby.

Obrázek 11: Míchání barev

Zdroj: vlastní foto

Následují další smyslové hry na hmat (třídění tvarů, hmatové zásobníky, odporové válce), čich (lahvičky s vůněmi), zrak (pexesa, skládanky), chuť se cvičí nárazově.

2 Praktická část

V první kapitole praktické části navrhuji činnosti, které rozvíjí smyslové vnímání u dětí předškolního věku. V kapitole druhé uvádím příklady integrovaných bloků a činností (téma, cíl a záměr, pomůcky, organizace, motivace, časový plán) a rozpracované náměty na cvičení, hry, řízenou činnost i pobyt venku. Část aktivit byla vyzkoušena v mateřských školách průběh a výsledky byly vyhodnoceny.

2.1 Náměty činností pro rozvoj smyslů

2.1.1 Náměty na činnosti - zrak

2.1.1.1 Vyprávění, hádanky a hry

Rozvoj zrakových schopností:

- vyprávění: co jsem viděl na vycházce, v ZOO, na zahradě, ...
- hádanky a hry: Čáp ztratil čepičku, Vidím něco ve třídě, a to je ... (modré, dřevěné)

Optická paměť:

- Kimovy hry bez změny: zapamatování předmětů ležících na stole
- zapamatování a reprodukce řady max. osmi předmětů

Optická pozornost a diferenciacce:

- Kimovy hry se změnou: který předmět zmizel nebo přibyl, pozorování změn v místnosti nebo na člověku
- rozdíly: dva nebo více stejných obrázků s jinými detaily
- co do řady nepatří: jeden jiný obrázek mezi více stejnými nebo podobnými viz. příloha č. 1
- odezírání: dospělý zřetelně vyslovuje bez hlasu názvy předmětů nebo jejich obrázků, které jsou umístěny na stole, dítě z nich vybírá

2.1.1.2 Výtvarné činnosti

- omalovánky a domalovánky: děti získávají postřeh, cit pro bary, cvičí přesnost a ovládání tužky (rozvoj zrakových schopností)
- míchání barev

- dospělý kreslí obrázek po částech a dítě hádá co na obrázku přibýlo, pak se mohou role obrátit (optická paměť)
- spojování stejného tvaru: Dítě hledá v množství tvarů jeden určitý, když spojí správně za sebou stejné tvary, objeví se obrázek (optická pozornost a diference).
- spojování podle předlohy (optická pozornost a diference)

Figura a pozadí, optické členění:

- vybarvování podle značek viz. příloha č. 2
- obtahování bludiště viz. příloha č. 3
- obrázek ve zmeti čar
- překrývající se obrysy obrázků viz. příloha č. 4

2.1.1.3 Manipulace s předměty

Rozvoj zrakových schopností:

- puzzle: používáme nejen hotové skládky, ale i rozstříhané obrázky, pohledy, obrázky z časopisů (cvičení zrakové paměti, trpělivosti a vytrvalosti)

Obrázek 12: rozstříhaný obrázek

Zdroj: vlastní foto

- hledání a třídění: třídíme podle velikosti, tvaru, barvy, materiálu nebo u starších dětí podle více kategorií najednou (korálky, knoflíky, šroubky, kostky, geometrické tvary, kostky ze stavebnic, přírodniny)
- desky s otvory a geometrické tvary
- kostky a stavebnice

Obrázek 13: kostky

Zdroj: vlastní foto

Optická paměť

- pexeso

Obrázek 14: pexeso z víček

Zdroj: vlastní foto

- řada obrázků pexesa a jeho následující reprodukce pod řadu

Obrázek 15: řazení symbolů

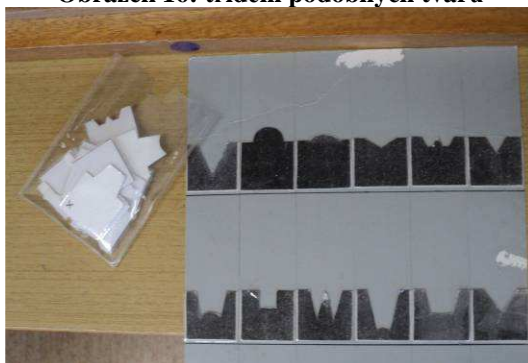

Zdroj: vlastní foto

Optická pozornost a diferenciacie

- dvojice: třídění obrázků, stejné dvojice na sebe (obrázky se mohou lišit pouze v detailech)

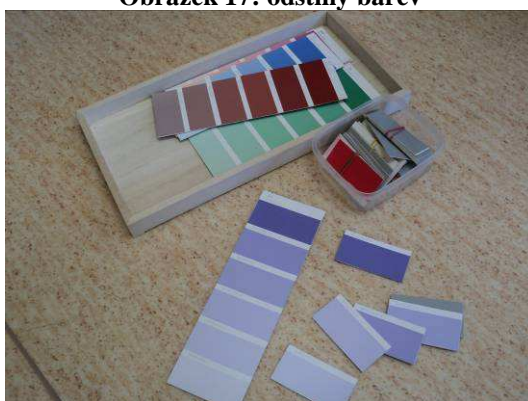
Obrázek 16: třídění podobných tvarů

Zdroj: vlastní foto

- rozeznání odstínu barvy

Obrázek 17: odstíny barev

Zdroj: vlastní foto

2.1.1.4 Činnosti na ven

Pozorování na vycházkách

- pozorování mraků (co nám připomínají, jak rychle letí)
- suky a kresby let na pařezu
- pokroucené větve stromů a keřů
- kameny
- stopy zvířat: otisky, trus, okus, skrýše, hnízda, pírka, okousaná šiška (v zimě: vyhrabaná místa – srny hledají potravu, ohryzané stromky od jelenů, srn, zajíců)
- co která barva připomíná
- stíny – stínohry, co nám stíny připomínají

Fotoaparát

Na vycházce dovedeme děti na zajímavé místo. Všichni smí koukat jen jedním směrem. Učitelka je fotograf a vždy si vezme jedno dítě a se zavřenýma očima ho odvede k zajímavému pohledu (vybíráme určité akční snímky – cyklistu, kolemjdoucího, psa,

auto, loď, děti, padající listí) a dotekem na hlavu dovolí dítěti na chvíli otevřít oči. To si má zapamatovat pohled. Pak oči zase zavře a učitelka jej odvede k ostatním, kde nakreslí „fotografii“.

Dobré je, má-li učitelka možnost využití digitálního fotoaparátu, kdy nejprve vyfotí dítě, které je na řadě a poté i záběr, který bude dítě malovat. Nejlepší je využití kolegyně, která vyfotí přesnou chvíli, kterou si dítě zapamatovává. Druhý den pak můžeme srovnávat výkresy s opravdovými fotografiemi. (podle Witta)

Mé oblíbené místo

Děti společně s rodiči doma vymyslí jejich oblíbené místo v přírodě v okolí školky a zakreslí jej na mapu umístěnou na chodbě školky. Na tyto místa pak může podnikat celá třída procházky a určité dítě vypráví, co tu s rodiči zažilo nebo proč se mu tady líbí.

Tady něco nehraje

Učitelka umístí v jasně vymezeném prostoru různé předměty a odpad (papíry, obaly od bonbonů, PET lahve, hračky na písek, slupky od brambor, od banánu, sáček od čaje, jablko pod jehličnatý strom, šišky pod listnatý, pastelky, papírové i plastové krabičky, kelímky, bačkoru, skleničku, skleněnou láhev, ...).

Děti mohou do prostoru jít a když něco najdou, přijdou to pošeptat učitelce. Mohou se také koukat na prostor z výšky např. z prolézačky nebo z dálky - stát za čarou. Děti můžeme posílat sbírat postupně nebo najednou. Věc určíme materiálem, ze kterého je, barvou nebo velikostí. Pak můžeme společně vytřídit odpad do barevných košů. Nejspíše nám v prostoru zbude šiška a možná i jablko. Vysvětlíme dětem, proč i ony byly umístěné v prostoru špatně. (podle Witta)

2.1.1.5 Experimenty

Velikonoční rychlení větvíček ve váze

Na školní zahradě nastříháme větvíčky (zlatý dešť, lísky, břízy) nebo můžeme použít i ořezané větve z ovocných stromů. Větvíčky dáme ve třídě do vázy s vodou – můžeme na ně navěsit namalovaná vajíčka. Pozorujeme, jak na větvíčkách pukají pupeny a objevují se listy nebo květy.

Žížaliště

Do tří čtvrtin skleněné pětilitrové sklenice navrstvíme písek a zem, tak, aby byly vrstvy dobře rozeznat, sklenici zavřeme proděravěným víčkem. Sklenici umístíme mimo přímé sluneční světlo. Do sklenice dáme žížaly z kompostu. Žížaly přikrmujeme kousky trávy, salátu, ohryzkem a zem čas od času rosíme, aby nevyschla. Pozorujeme cestičky žížal, které míchají jednotlivé vrstvy, žížalí trus. Po několika týdnech osvobodíme žížaly a vysypeme celou sklenici na kompost.

Klíčení hrášku a fazolí

Klíčit můžeme pouze na navlhčené vatě na talířku. Nebo do pětilitrové sklenice různě poskládáme navlhčené ubrousky a místy ke sklu rozmisťujeme hrášky a fazole. Sklenici můžeme uzavřít potravinovou fólií a gumičkou. Fólii proděravíme, aby se nám rychle neodpařovala vlhkost. Tento způsob ukazuje, jak se klíčky derou na vzduch. Pozorujeme, jak hrách a fazole klíčí, pouští kořínky a klíček se proplétá kolem ubrousků vzhůru.

Jak pijí květiny

Pozorování karafiátu lupou, přivonění, péče o květiny.

Pomůcky: 4 bílé rostlé karafiáty, 4 průhledné vázy (1 litrové PET lahve), potravinářské barvy (zelená, žlutá, modrá, červená), voda.

Do lahve nasypeme lžičku potravinářské barvy (do každé lahve jednu barvu), lahve naplníme do poloviny vodou, uzavřeme víčkem a protřepeme. Do takto připravených váz vložíme po jednom karafiátu. Již za 20 minut je možné pozorovat, jak do sebe karafiáty barvu nasály – přirovnáváme to k pití brčkem. (podle Soňa Doležalová, www)

Obrázek 18: Obarvené karafiáty

Zdroj: <http://www.predskolaci.cz/?p=5319>

Hrajeme si na meteorology

S dětmi si každé ráno říkáme jaké je počasí (své pozorování můžeme zakreslovat). Během celého dne se snažíme odhadnout jak bude odpoledne nebo zítra. Používáme svůj odhad a všímáme si během dne situací, které by nám mohly o vývoji počasí napovědět:

Příznaky dobrého počasí – od konce jara do podzimu (podle Šircové)

- večer jsou červánky
- po východu sluce padá mlha a pak se ztratí
- ráno je rosa
- vítr vane od slunce (ráno východní, přes den jižní, večer západní)
- brzy ráno je chladno
- ptáci létají vysoko
- obrys měsíce je jasný na temné obloze
- kouř stoupá vzhůru
- mravenci se hemží a vynášejí kukly
- pavouci natahují sítě
- večer kuňkají žáby
- kukačka kuká
- ráno se otvírají květy

Příznaky deštivého počasí

- ráno je velké teplo a bezvětrí
- z lesů stoupají mlhy
- dálky jsou ostré a zdají se bližší
- jsou slyšet zvuky z dálky
- kolem měsíce se dělají kola
- jasná noc bez rosy
- kouř se valí po zemi
- ptáci létají nízko, mravenci nevyšplázejí, pavouci stahují sítě, ryby vyskakují z vody
- komáři víc štípou
- květy pampelišky, jedlové a smrkové šišky jsou zavřené

2.1.2 Náměty na činnosti – sluch

2.1.2.1 Hudební a dramatické činnosti

Akustická paměť

- básničky a písničky: učení se z paměti, recitování, zpívání, spojení s pohybem (zvyšování slovní zásoby, rytmizace, slovní paměť, jazykový cit, citové prožitky z recitace pro blízkého člověka)
- poznávání básniček a písniček pouze podle rytmu
- kdo zpívá nejhlasitěji: Jedno dítě jde za dveře, ostatní sedí v kruhu a dohodnou se na známé melodii nebo písni. Určí jednoho, který bude zpívat nahlas. Ten kdo byl za dveřmi vejde do třídy, když začnou ostatní zpívat. Snaží se zjistit, kdo z kruhu zpívá nejhlasitěji.
  - Základ hry ztížíme tím, že ten, kdo hádá, bude mít zavázané oči a nejen že bude hádat kdo zpívá nejhlasitěji, ale musí říct i jeho jméno.
- poznávání počtu zvuků
  - Kolikrát učitelka bouchne do bubínku, tolikrát mají děti za úkol např. poskočit nebo dát před sebe správný počet kostek.
- intenzita hlasu: Učíme děti používat správnou intenzitu hlasu – snažíme se zachovat příjemnou atmosféru ve třídě bez hluku.
  - Zkoušíme mluvit jako pohádkové postavy. Obr nejspíš mluví hrubým a hlasitým hlasem, jinak bude mluvit třeba princezna a pokusíme se porozumět maličkému trpaslíkovi.
  - Klasická hra na tichou poštu procvičí nejen sluch, ale i vyslovování.
- rychle a pomalu: Správná přiměřeně rychlá mluva je důležitá pro to, aby děti rozuměly, ale aby i jim bylo rozuměno.
  - Zkusíme si, jak by mluvil nebo recitoval básničku hlemýžd' nebo brouk kvapník.
- dlouhá a krátká
  - Učitelka hraje na klavír, na flétnu nebo cinká zvonečkem a děti se snaží poznat jestli zahrála dlouhý tón nebo krátký. Můžou před sebe stavět schéma tónů např. z dlouhých a krátkých kostek, klacíků. Starší děti mohou zapisovat tóny jako Morseovu abecedu.

- slovní řady: Děti sedí v kruhu, učitelka začne např. větou: „Na jaře rostou na zahradě petrklíče.“ Dítě po pravici větu zopakuje a přidá další druh květiny. Zkoušíme, kolik květin si zapamatujeme. V případě, že se řada přeruší, můžeme navázat větou jinou. U malých dětí můžeme opakovat pouze větu a děti si sami přidávají jednu květinu. Naopak u předškoláků můžeme vybírat slova, která mají např. společné počáteční písmeno, slabiku nebo počet slabik.

Akustická pozornost

- reakce na smluvené slovo: Děti poslouchají pohádku a když učitelka použije domluvené slovo, tlesknou.
- reakce na chybu: Stejně jako u hry „Všechno lítá co peří má“ vyprávíme příběh a úmyslně v něm děláme chyby – děti musí poznat chybu a zareagovat na ni domluveným signálem.
  - Popleteně můžeme vyprávět i pohádky.

Akustická diferenciac

- změna písmene: Učitelka říká za sebou dvojice slov nebo citoslovcí. Občas změní ve slově písmeno – děti mají za úkol změnu odhalit. Můžeme měnit i fonémy a změnit tak úplně význam slova.

Slovní paměť a pozornost

- vyprávění pohádky podle po sobě jdoucích obrázků: Nejprve dítěti pohádku vyprávíme a ukazujeme mu obrázky. Dítě pak pohádku převypráví podle obrázků.

2.1.2.2 Hry a pohybové činnosti

Orientace sluchem

- hra na slepou bábu
- tikající bomba: Děti hledají ve třídě schovaný budík, kdo jej najde, nedá na sobě nic znát a sedne si na koberec. Budík může být nařízený na buzení a pokud jej všichni do limitu nenajdou, zazvoní – bomba bouchne.
- Pepíčku, pípni: Děti stojí v kruhu, uprostřed je jeden slepý, který má za úkol chytit druhého. Aby ho našel, řekne: „Pepíčku, pípni“ a podle pípnutí se orientuje. Druhý vidí a snaží se mu vyhnout. Kruh volíme spíše menší, aby se Pepíček musel hbitě vyhýbat.

- kdo jsem:
  - Všechny děti se rozmístí po třídě, sednou si na paty, skloní se ke kolenům a zavřou oči. Učitelka vybere jedno dítě, které vzbudí pohladením zad. Dítě promluví, může změněným hlasem (u menších dětí je třeba si domluvit co budou děti říkat). Ostatní hádají, o které dítě se jedná.
  - „Kdo tě budí?“ Podobná hra s rozdílem, že dítě, které učitelka pohladí, si vybere kamaráda, pohladí jej po zádech a změněným hlasem se ho zeptá: „Kdo tě budí?“. Hádá tedy pouze jedno dítě.
- reakce na zvuk:
  - Děti běhají po třídě, když uslyší smluvený zvuk, musí si sednout na bobek. Učitelka může používat více zvuků, ale děti reagují jen na jeden smluvený zvuk.
  - Všechno lítá co peří má. Děti poletují po třídě a soustředí se na to, co učitelka říká. Když učitelka řekne nesmysl (kočka lítá), musí děti zkamenět. Starší děti mohou zastávat funkci vypravěče samy.

Poznávání zvuků

- Učitelka nebo starší dítě vytvoří zvuk (muchlá papír, píše tužkou, odsouvá židličku, rozepíná zip atd.) a děti se zavřenýma očima hádají, co zvuk způsobilo.
- Poznávat nemusíme jen zvuky uměle vytvořené, ale i zvuky, které se běžně ve třídě i přírodě vyskytují. Posloucháme spolužáka, který přichází do třídy (otevírá dveře, svléká si bundu, zouvá se, myje si ruce, hraje si s kostkami atd.).
- Můžeme se například naučit i některé hlasy ptáků.

Ropuší ploty

„Ropuší ploty staví ochránci přírody, aby zabránili zbytečnému úhynu ropuch, které na jaře putují. Podél cest a silnic se staví foliové ploty a u nich se hloubí jamky. Žáby hledají průchod v plotě, až spadnou do jamek. Odtud je ochránci přírody vybírají a přenášejí přes silnice.

Na rozdíl od opravdového plotu ponecháme v našem ropuším plotě mezery. Všichni hráči se postaví do kruhu, uchopí se za ruce a jen na jednom místě zůstane otvor. Tento otvor musí najít všechny „žáby“, které hopsají uvnitř kruhu se zavázanýma očima. Smějí poskakovat pouze na bobku a jenom kvákat. Jakmile objeví některá žába průchod, musí rychle na ostatní hlasitě zakvákat a prolézt otvorem.“ (Witt, 2008, s. 33)

Cílem tohoto cvičení je především soustředění a pohyblivost.

Námluvy

Třída se rozdělí na chlapce a děvčata. Všichni si zavážou oči. Úkolem je vytvořit smíšenou dvojici pomocí sluchu. Chlapci říkají JÚ, děvčata JÉ.

Rozvíčka na bouřku

Učitelka motivuje děti vyprávěním. Děti znázorňují to, co učitelka vypráví pohybem, rytmizací a lehkými zvuky.

Lehounké mráčky plují oblohou – ptáčkové zpívají – mráčky se stěhují k sobě, až v hustém mraku zakryjí slunce, z hutného a těžkého mraku se zablýskne – zahřmí – začíná pršet, na zem zprvu pomalu, pak stále rychleji – bubnování kapek deště – zdvihá se velký vítr, zatočí se nad zemí – zvuky větru – prší jen se lije – zvuk lijáku – vítr ohýbá stromy, rve z nich listí – zvuk prudkého větru – blýská se naplno – práskání a rachot hromu. Bouřka postupně začíná slábnout, vítr roztrhal mraky, všechno se uklidňuje, prší jen lehounce a objeví se duha. Sluníčko zazáří naplno, dešť ustane – je slyšet jen bublání rychle odtékajících potůčků vody, znovu se ozývají ptáci. (Budínská, 1994, s. 89)

2.1.2.3 Manipulační činnosti

Poznávání zvuků

Do stejných krabiček (oblíbené jsou krabičky od Kinder vajíček, od filmů do fotoaparátu) umístíme různý materiál: rýže, hrách, fazole, kukuřice, čočka, těstoviny, sůl, jemný písek, menší a větší kamínky, korálky, hřebíčky, matky. Děti hádají co je v krabičkách. Pokud neví, mohou se podívat.

Obrázek 19: Krabičky se zvuky

Zdroj: vlastní foto

- Stejným způsobem můžeme vytvořit zvukové pexeso. Kdy každou krabičku vytvoříme dvakrát. Jako hrací pole a stojan na krabičky nám dobře poslouží

karton na vajíčka. Děti mohou správnost řešení kontrolovat podle označení, které má každá dvojice jiné.

Slovní paměť a pozornost

Vyjmenujeme dítěti řadu předmětů, dítě se pak snaží složit předměty na stole do řady tak, jak jsme je vyslovili.

2.1.2.4 Venkovní činnosti

Zvuky a rušno na krmítku

Jak je slyšet příroda

Na rozkvetlé louce můžeme poslouchat bzukot včel, šumění listů ve větru, zurčení potoka. Děti se však nejlépe učí zážitkem. Za zážitek může být považován výlet do přírody na místo, kde děti ještě nebyly, nebo nový námět na známém místě, díky kterému mohou ono místo vnímat naprosto jinak. Například stromy jako pirátská loď. Každý cítí něco jiného, vnímá jinak – ptáme děti co cítí, slyší – nezkreslujeme jejich prožitek. Upozorníme děti, že když budou potichu a nebudou se hýbat, ptáci začnou zpívat a možná se přiblíží i nějaké zvíře.

Jak jsou slyšet květiny

Abychom zapojili všechny smysly najednou, můžeme květinu nejen očichat, prozkoumat pod lupou či jeden exemplář nechat děti ohmatat, ale můžeme zapojit i sluch. Poslouží nám písničky a básničky tématicky zaměřené na určitou přírodninu, ale také rytmičtější jejího názvu. Děti si zopakují jak se která věc jmenuje a zároveň si procvičí slabiky, artikulaci a správnou výslovnost.

Hlasy přírody

Každé dítě dostane papír a pastelky. Všichni si stoupnou do kruhu, otočí se zády do středu kruhu a udělají dvacet kroků. Tím se zajistí, že se nebudou při pozorování rušit. Pak se pohodlně usadí a zaposlouchají se do zvuků kolem sebe a nakreslí je, mohou kreslit i abstraktně. (podle Witta)

Lesní orchestr

Při pobytu venku si každé dítě najde „nějaký přírodní nástroj“. Mohou to být různé kamínky, klacíky, listí. Upozorníme děti, že nemají trhat živé větve. Vybrané předměty

pak použijeme pro zahrání symfonie. Učitelka je dirigent a udává rytmus a hlasitost hraní. Děti mohou napodobovat zvuky deště, větru, bouřky, zvířat, ale i abstraktních jevů jako je radost, zima. (podle Witta)

Hra na lovce

V prostoru štěrkové cesty nebo v lese, kde je na zemi hodně větví nebo listů vyznačíme kruh o průměru asi 4 metry. K vyznačení použijeme lano, kameny nebo větve. Uvnitř kruhu je lovec, který má zavázané oči. Ostatní jsou zvířata, která se snaží potichu projít kruhem, aniž by je lovec ulovil. Ten, koho lovec chytne, se sám stává lovcem. (podle Witta)

2.1.3 Náměty na činnosti pro rozvoj hmatu

2.1.3.1 Uvolňování ruky

Cvičení by mělo být zařazeno nejlépe před každou výtvarnou a pracovní činností. Inspiraci lze nalézt u Budínské.

Prstová cvičení a hry ruky – uvolňování zápěstí

- vlnka v potoce, vlny
- padající list, list ve větru, ve vichřici
- sněhová vločka
- plamen, ve větru, dohasínající
- rozkvétání a uvadání květiny
- růst rostlinky
- klubání kuřátka z vejce
- znázorní zvíře: pavouka, motýla, hada

2.1.3.2 Výtvarné a pracovní činnosti

- kreslení – tužky, pastelky, křídly, kreslení do písku, mouky, bláta

Obrázek 20: Kreslení do mouky

Zdroj: vlastní foto

- malování – barvami, prstovými barvami, ale i vodou, trávou, křídou na beton
- otiskování, frotáže
- stříhání, vytrhávání, lepení
- modelování z hlíny, samotvrdnoucí nebo vypalovací hmoty, včelího vosku, Vizovického těsta, moduritu, modelíny
  - tuková kulička pro ptáčky – lůj (ztužený tuk), semena, zrní, mák, ořechy
- panáčky a zvířátka z kaštanů, žaludů, šišek, šípku, trnky, větviček, listí, oříšků
- navlékání – korálky, těstoviny, namočený hrách a čočka, jeřabiny a sláma (řetěz pro ptáčky)
  - korálky pro ptáčky: pámelník, jeřabina, šípek, kuličky ptačího zobu, plody hlohu, dříví, bukvice
- body art – malování na tělo speciálními barvami
- land art – výtvarná a pracovní činnost s přírodním materiálem, ozvláštnění venkovní přírody (oblíbené jsou např. skryše pro skřítky u pařezů)

Obrázek 21: Land art

Zdroj: SOJKA. Land art. *Skaut junák*. 2010, 52, č. 6, s. 26.

2.1.3.3 Manipulace s předměty

Snažíme se mimo běžné materiály, používané ve školce, zařazovat více přírodního materiálu (dřevo, papír, textil, kov), který je na dotek a manipulaci zajímavější než umělá hmota. Dovoluje dítěti více pracovat s fantazií a prostorem.

Poznávání předmětů hmatem

- hra na Popelku – třídění hrachu, čočky a kukuřice poslepu
- třídění tvarů: Ze sklenice poslepu vybíráme tvary a třídíme je do mističek. V každé mističce je přilepený tvar, který do ní budeme ukládat.

Obrázek 22: Třídění tvarů

Zdroj: vlastní foto

- jeden předmět: Všichni poznáváme jeden předmět ukrytý v neprůhledném plátěném sáčku. Dítě by mělo poznat tvar, materiál a vlastnosti předmětu (velikost, váha, teplota, povrch, konzistence). Každý řekne, co si myslí, že je v sáčku ukryto nebo může říci vlastnost předmětu.
- výběr z více předmětů: Do sáčku dáváme každému jeden předmět nebo si dotyčný vybere jeden z většího množství. Předměty si nejprve můžeme ukázat a potom je hádat.
- hledání stejného předmětu: Dáme dítěti ohmatat jeden předmět. Poté má v krabici podle hmatu najít stejný předmět mezi jinými (mušle, kameny, jehličí, větve, kůra, listí).
  - Pokud máme předměty dvojmo. Můžeme umístit jednu sadu do sáčku a jednu položit před dítě. To podle pohmatu v sáčku vybere předmět, který vidí před sebou.
- hledání podle zadání : Dítěti můžeme také zadat, jakou věc nebo věci má v sáčku najít. Můžeme zadat i pořadí, ve kterém mají být předměty vyndány. Budeme tak rozvíjet nejen hmat, ale i slovní paměť.
- poznávání počtu: Poznáváme počet korálků a řadíme je se zavázanýma i otevřenýma očima.

Obrázek 23: Poznávání počtu

Zdroj: vlastní foto

- geometrické tvary: Třídění do krabiček stejných tvarů jako má předmět.

Obrázek 24: Třídění geometrických tvarů

Zdroj: vlastní foto

- Stejně dobře nám poslouží tvary vystřižené z tlustšího kartonu.
- poznávání materiálu: Do sáčku umístíme skleněné kuličky, dřevěné kostky, větvičky, knoflíky, šroubky, různé odštížky látky, vlnu, kůru stromu, plastová víčka, polystyren, korek, kamínky, molitan. Děti mohou říkat o jaký materiál se jedná nebo co se z něj vyrábí.
- zásobník různých látek: satén, beránek, plyš, koženka, síťovina, juta, bavlna, vyšívané puntíky, šusťák, hedvábí, plst'...

Obrázek 25: Zásobník látek

Zdroj: vlastní foto

- rozdělení věcí podle hmatu: Dítě si sahá do krabice pro předměty a rozlišuje věci na: těžké-lehké, malé-velké, studené-teplé, hladké-drsné, měkké-tvrdé.
- hmatová knížka: Zásobník různého materiálu nalepeného a svázaného do knihy. Dítě se snaží rozeznat pouze pomocí hmatu materiál, který ho obklopuje (dřevo, kůra stromu, vylišovaný list, plast, hliníková folie, látky, kůže, nitě, provázky, vlkovitá lepenka...)
- hmatová skládanka: Dítě si zaváže oči a snaží se vytvořit stejnou řadu podle vzoru.

Obrázek 26: Hmatová skládanka

Zdroj: vlastní foto

- poznávání potravin: Mimo ohmatání můžeme použít i čich a chuť.
- nakupování poslepu: Rozvoj hmatu, čichu.
- ohmatávat můžeme jak rukama tak i nohama – v krabici: písek, listí, kamínky, větvičky, kůra, bodláky z lopuchu, sláma, látky různé struktury.

2.1.3.4 Propriocepční hry

- pohybování poslepu: Děti zavřou oči a učitelka jim dává různé úkoly (poškrábej si pravé koleno, sáhni si na nos, udělej dva kroky dopředu, zatleskej atd.)
- kreslení poslepu: Dítě má zavázané oči, sedí u stolečku, před sebou má papír a v ruce tužku. Snaží se co nejlépe nakreslit jednoduchý obrázek (domek, panáčka, květinu).
- kreslení na záda: Dítě leží na břiše, učitelka nebo kamarád mu kreslí na záda tvary a ležící hádá jaké tvary to jsou. Pokud si kreslí děti na záda po dvojicích, můžeme pro představu vyrobit kartičky s tvary, učitelka vždy jeden tvar ukáže a děti jej nakreslí kamarádovi na záda. Nejprve kreslíme velké tvary, poté zkusíme menší. Kreslit můžeme i na ruku nebo na tvář.

- poznávání tvaru výseku: Do tvrdých kartonů vyřízneme otvor v určitém tvaru. Dítě má zavázané oči a snaží se poznat, jaký tvar je do kartonu vyříznutý.
- hry na zrcadlo: Děti stojí naproti učitelce a předvádí stejné pohyby. Učitelka nejprve používá jednu ruku např. pravou a dotýká se pravé poloviny těla. Pak zkusíme dotýkat se pravou rukou levé poloviny těla. Pokud děti opakují pohyby správně můžeme začít střídat ruce a poté i strany. Když děti zvládají i střídání, mohou se postavit bokem k učitelce. Pohyby nejprve jen ukazujeme, pak přidáváme instrukce k jejich provedení a nakonec mohou děti provádět pohyby pouze podle instrukcí.

2.1.3.5 Cvičení a relaxace

Uvolnění v klidu i v pohybu - Sněhuláci

Představte si, že stojíte na místě jako právě postavení sněhuláci. Ještě jste si nezvykli na svoje tělo, máte pocit, že by se mohlo každou chvíli rozkutálet. V noci přituhne, cítíte, jak vám to dělá dobře. Hezky si srovnáte svoje sněhové tělo a stojíte vzpřímeně a pevně, cítíte sílu a radost, báječný mráz. Ráno začíná obleva, svítí sluníčko, které vám není příjemné. Roztáváte pod jeho paprsky, je vám horko. Pomalu vám klesá hlava, povolují ramena, pak trup, měknou vám kolena. Celé vaše tělo se pomalu sesouvá, jak na slunci roztáváte. V poledne je z vás už jen hromádka sněhu, ale i ten se pomalu rozplývá v louži, která se také ztrácí a vsákne se do země. (Budínská, 1994, s. 79)

Aktivizování smyslů - Kámen

Představte si, že jste kámen, který nic necítí, nevidí, neslyší. Ležíte na zemi bez hnutí se zavřenýma očima. Snažíte se neposlouchat.

Najednou začínáte ožívat. Nejprve získáváte sluch, slyšíte všechny možné zvuky okolo sebe. Pak se můžete pohybovat. Kamenné tělo získává hmat. Nejprve poznáváte vlastní tělo, pak okolí a své kamarády. Potom získáváte zrak a protože jste do téhle doby nic neviděli, musíte si všechno dobře prohlédnout. 81 BUDÍNSKÁ Hana.

2.1.4 Pohybové a venkovní činnosti

- smyslový chodníček
- nejhladší koule na světě

Můj strom – hra pro předškoláky

Děti se rozdělí do dvojic. Jeden z dvojice bude mít zavázané oči a druhý bude navigátor a dovede jej opatrně k jednomu libovolnému stromu. Navigátor ho může plést tím, že ho povede oklikou nebo ho trochu zatočí. Strom si „slepý“ ohmatá.

Všimneme si: kůry - je hladká nebo hluboce zvrásněná,

kmene - je úzký nebo široký, pokryt mechem,

větvi - jsou na stromě větve nízko nebo na ně nedosáhne,

má strom jehličí nebo listy a jaké,

kořenů - jsou znát na trávě nebo ne.

Pak slepého odvede navigátor na start. Slepý si sundá šátek z očí a bude se snažit najít strom, který ohmatával. Až se mu to podaří, vymění si děti ve dvojici role. Každý svůj strom pak může nakreslit. (podle Witta)

Slepá housenka

Skupina max. pěti dětí jde za sebou a drží se za ramena. Hlavička housenky vidí, ostatní mají zavázané oči, nikdo nesmí mluvit. Když housenka zastaví, ohmatávají si děti místo. Mohou pak hádat kudy šly, nakreslit mapu nebo obrázek. Je dobré povídat si s dětmi jak se cítily, co slyšely. (podle Witta)

Ariadnina nit

Pomůcky: pevný provaz nebo lano, předměty denní potřeby, přírodniny, provázek na přivázání věcí, šátek na zavázání očí dětem.

Nejlépe na školní zahradě si vymyslíme bezpečnou trať, kterou vyznačíme ve výšce cca 60 cm provazem. Na provaz navážeme různé předměty denní potřeby a přírodniny. Trasa by měla být na místě, kde si děti momentálně nebudou hrát a na místo nedohlédnou (aby neviděli zavěšené předměty). Učitelky děti vodí po jednom k trase se zavázanýma očima. Dítě se chytne provazu a postupně dojde k předmětům, ohmatá si je a řekne učitelce, která jde stále u něj, co si myslí, že by to mohlo být. Učitelka si jeho tipy zapíše. Po absolvování trasy je dobré děti upozorňovat, aby tajemství neprozradily ostatním. Když projdou trasou všechny děti, můžeme se na ni jít společně podívat a povídat si, co jsme poznali, co bylo těžké, povědět si o pocitech dětí.

2.1.5 Náměty na hry čich a chuť

- ochutnávání se zavřenýma očima: Děti mají zavázané oči. Dostanou do pusy kousek ovoce nebo zeleniny, čokoládu, kousek sýra, salámu, kukuřičné lupínky, lžičku marmelády, jogurtu, medu, mléka atd. Procvičujeme nejen chuť a čich, ale i slovní zásobu. Dáváme pozor na to, abychom dítěti nedali potravinu, kterou nesnáší nebo je na ní alergické. Pokud děláme s dětmi činnost poprvé, je vhodné společně všechny potraviny připravit, můžeme i společně ochutnávat.
- čichání ke kouzelnému pytlíčku: Do plátěného pytlíčku umístíme cokoli co vydává vůni nebo zápach. Nejčastěji používáme: koření, bylinky (šalvěj, levandule, meduňka, máta, libeček, pažitka), výrazně vonící plody (ovoce, káva), sušené houby, seno, smolné větvičky atd. Děti si posílají pytlíček, přičichávají k němu a říkají, co si myslí, že je v pytlíčku nebo co jim vůně připomíná.
- čajové směsi: S dětmi během roku sbíráme byliny a plody vhodné pro sušení na čajové směsi, které společně očíháváme a ochutnáváme uvařené čaje.
- pampeliškový med: Jeden citron omyjeme a nakrájíme na plátky, spolu s 250 g pampeliškových květů povaříme v 750 ml vody dvacet minut na mírném ohni. Odvar scedíme a propasírujeme. Do horké tekutiny přidáme 1 kg cukru krystal a necháme ještě patnáct minut provařit. Ještě horkým medem plníme do sklenic.
- sběr jablek – sušení křížal
- jarní salát se sedmikráskami
- voňavé korále z koření namočeného přes noc

2.2 Integrované bloky

V následující části uvádím dva tématické okruhy, které jsem realizovala v mateřských školách.

2.2.1 Integrovaný blok: U rybníka

První a třetí část integrovaného bloku „U rybníka“ jsem realizovala v třídě 3–5letých dětí. Třída používá prvky Waldorfské pedagogiky, a to především slavení narozenin dětí, dodržování tradic a zvyků. Třída také převzala také některé rituály:

- ranní přivítání – písnička s povídáním a dramatizací: **Dobry den**

zpívaná část: Dobry den, dobry den, pojedte vsechny deti sem.

Dobry den, dobry den, at je krásny celý den.

mluvená část: Dobry den Slunce, dobry den nebe,

dobry den kameny, rostliny a stromy.

Dobry den zvířátka ušatý, beránci rohatý,

ptáčkové co v povětrí létáte a ryby co ve vodě plujete

a děláte malé vlnky a velké vlny.

Dobry den ty, dobry den já.

zpívaná část: A kdo s námi tady není, tomu pošlem pozdravení.

Dobry den, dobry den, at je krásny celý den.

Poté následuje zdravení maminek, tatínek, prarodičů, sourozenců a kamarádů.

- básnička pro dobrou chuť před svačinou:

Byla jedna sestřička a ta měla bratříčka,

u jednoho stolu, potkali se spolu,

za ruce se drželi, dobrou chuť si popřáli. Dobrou chuť.

- olejíček: Děti sedí v kruhu na koberci, vyberou se dva, každý dostane mušli s olejem a ostatním dětem maže olej na obě ruce, říká se básnička:

Nastavíme ruce, dlaně, olejíček patří na ně.

Máznu sem a máznu tobě, dej si obě ruce k sobě.

Ruce prsty dlaně, olej patří na ně.

Tato část se opakuje tak dlouho, dokud nemají všechny děti namazané ruce.

Následuje: Šup sem, šup tam roztíráme, at v nich velkou sílu máme.

Nahoru a zase dolů, hrají si dvě ruce spolu.

Nakonec se obejmou, pěkně hladké, jemné jsou. A voní.

Druhou část tématického okruhu, jsem měla možnost vyzkoušet ve věkově smíšené třídě, kde byly integrované tři děti.

Následující program je členěn do 3 částí, ve kterých se děti seznamují s ekosystémem rybníka a jeho okolí. Děti by měly získat základní informace o živočiších a jejich životě, správném a bezpečném chování u vody.

Cíl: seznámení dětí s ekosystémem rybníka

Výstupy: elementární poznatky o těle ryb a žab, jejich životě, co jedí, kde se berou, dítě ví jak se správně a bezpečně chovat u vody

Organizace dne – předpokládaný časový plán:

7.00-8.30	ranní hry
8.30-8.40	úklid, hygiena
8.40-8.50	komunitní kruh
8.50-9.00	ranní cvičení
9.00-9.15	hygiena, svačina
9.15-9.45	řízená činnost
9.45-10.15	volná hra
10.15-10.30	příprava na pobyt venku
10.30-11.45	pobyt venku

2.2.1.1 Program - Ryby

Ranní hry:

Mimo volné hry bude dětem nabídnuto vymalovat si rybku, se kterou budeme dále pracovat. Jelikož se jedná o nejmladší děti, bylo by náročné s nimi vystříhávat rybu. Proto si každý může svou vystříženou rybu vylovit. Do neprůhledného sáčku vložíme mimo vystříhaných ryb další tvary (kruh, obdélník, čtverec a srdce), vždy od každého tvaru dva kusy. Děti pomocí hmatu poznávají tvary – jejich úkolem je ohmatat, pojmenovat a vyndat všech pět tvarů. Ulovenou rybu si děti libovolně vymalují.

- pomůcky: čtvrtky, pastelky, voskovky, vystřížené ryby a tvary, plátěný sáček
- motivace: knihy a časopisy s rybami
- organizace: u stolečků
- cíle: práce s výtvarným materiálem, rozšiřování informací o rybách

Úklid, hygiena

Komunitní kruh

- rituál: Dobrý den

Jistě každý zná pohádku o Zlaté rybce, která splnila rybáři tři přání za to, že ji pustil zpět do vody. V kruhu si pošleme zlatou rybu a každý povíme, jedno své přání.

- pomůcky: vystřižená rybka
- organizace: na koberci v kruhu
- cíl: přivítání, samostatné vyjadřování, sebekontrola, fantazie

Ranní cvičení

Cvičení motivované příběhem. Ráno se rybář probudil, a to velmi brzy ráno, protože tak se totiž chodí na ryby. Protáhl se a šel do koupelny. Co všechno udělal ráno v koupelně? *Děti doplňují (šel na záchod, umyl se, vyčistil si zuby, učesal se).* Z koupelny se vydal do kuchyně, kde se vydatně nasnídal. Pak se šel převléct. Svlekl si pyžamo a začal se oblékat. Jako první si oblékl... *trenky, tílko, tričko, punčocháče, kalhoty, mikinu atd.*, a protože je ráno u vody zima, vzal si ještě jedny teplé ponožky, svetr, bundu a čepici. Když už byl oblečený, začal si balit batoh. Dal si do něj náhradní ponožky, termosku s teplým čajem, svačinu a všechno potřebné pro chytání ryb. Co si s sebou ještě vzal? *Pruty, síť, podběrák, stoličku, žížaly*, možná si vzal i další návnady a háčky, obul si boty a vyrazil k rybníku. Chvilí šel, chvilí běžel, chvilí se loudal, prozpěvoval si: *lalala*, až došel k rybníku. Rozbalil pruty, sedl si na stoličku a nahodil. Čekal, až se najednou prut začal hýbat, tak zasekl, přitáhl, namotával vlasec až vytáhl rybu. Rychle ji vzal, všechno u rybníka nechal a běžel ji odnést mamince. Po cestě si dával pozor, aby do někoho nenarazil a rybu neupustil. Když byl u domu, zazvonil na zvonek *crrrr* a řekl: „*mami, tady máš rybu*“ a běžel zpátky k rybníku. Znovu nahodil a čekal, a protože se dlouho nic nedělo, začal se dívat kolem sebe. Viděl jak u rybníka skákají žáby a *kvákají*, létaly tam mouchy, vážky a komáři, kteří *bzučí*. Okolo rybníka rostly stromy a ty se pohupovaly ve větru a pod kapradím a vysokou trávou lezly mravenci. Sehnul se a začal jejich cestičky pozorovat. A jeden ten mravenec mu lezl po noze, přes koleno a břicho až na krk a hlavu, pak lezl zase zpátky přes ucho a krk na ruku, po loktu, přes dlaň až na konec prstu a tam *kous* a *štíp*. Aby ho dál mravenci nekousali, sbalil si rybář všechny věci, podíval se, jestli u rybníka nic nenechal a šel domů.

- připomenutí pravidla o bezpečném běhání, jsme kamarádi, vyhýbáme se
- cíl: přirozené cviky, relaxace, protažení, lokomoce, sebekontrola, rovnováha

Hygiena, svačina

- Svačina: děti si prostírají samy, čekají na ostatní, učitelka jim nalije nápoj a rozdá ovoce
- básnička: Byla jedna sestřička

Olejíček (cca 5 minut)

Řízená činnost: Rybolov

S dětmi si sedneme kolem rybníka, do rybníka nasadíme ryby, které jsme ráno vybarvovali a určíme čtyři rybáře. Ostatní děti jsou zvířátka u rybníka – žabky kuňkají, komáři bzučí. Když žabky nekvákají, potichu si povídáme, abychom ryby nevyplašili, o tom jaké známe druhy ryb (kapr, štika, sumec), kde žijí, co jedí, kdo může ryby chytat, že je nesmíme vylovit všechny – na základě poznatků od Hůny, Scotta atp. Počítáme chyčené ryby. Rybáře po chvíli vystřídáme.

- pomůcky: prostěradlo (rybník), 4 pruty (dřevěný prut s provázkem a magnetem), ryby s kancelářskými svorkami
- organizace: na koberci v kruhu kolem „rybníka“
- cíl: prosociální chování, motorika, oko-ruka, postřeh
- motivace: navázání na rozcvičku, povídání o výlovu a rybách

Hry

Štronzo: Děti jsou čápi a snaží se dojít k rybníku pro rybu. Když vidí, že se vrací porybný (bouchnutí do bubínku) musí zkamenět.

- pomůcky: prostěradlo (rybník), ryby, bubínek
- organizace: na koberci
- cíl:

Leží kapr v kapradí: (na motivy hry Zajíček ve své jamce) Děti chodí do kruhu a říkají básničku, když ji dopoví, kapr, který sedí uprostřed, vyskočí a určí další dítě, které se stává kaprem.

Jiří Žáček – Leží kapr v kapradí, pranic mu to nevadí.
Líně leží, líně pije, je to kapr z Tramtárie.
Je to kapr ze souše, štěká, ale nekouše.

Volná hra

Pobyt venku

Zhodnocení průběhu dne

Celý den probíhal velmi příjemně. Ráno si všechny děti, kromě dvou, které přišly až na rozcvičku, stihly vybarvit rybu. Při ohmatávání tvarů v sáčku byl problém pouze v pojmenování tvarů – kruh (kolečko), čtverec (okýnko) a obdélník. Jen velmi zřídka se stalo, že si děti spletly srdíčko a rybu. Ohmatávání některé bavilo víc a žádaly další pokusy, přihlížely, jak hádají kamarádi. V komunitním kruhu děti opakovaly přání po svých kamarádech. Nejvíce si přáli auto, následovaly princezny a sladkosti. Rozcvička děti velmi bavila, všechny spolupracovaly. Jen při napodobování pohybů většinou čekaly na mě, až je předvedu. Do vymýšlení a doplňování slov se zapojovaly spíše větší děti. Největší slovo měli ve třídě Tobiáš a Vojta, kteří na ryby chodí s tatínkem. Při napodobování zvuků se zapojily všechny děti. V průběhu cvičení měly děti několik dalších nápadů, které jsme hned zrealizovali: obutí holínek, pozorování ptáků u rybníka, někomu ryba upadla, jiný chytil a nesl dvě ryby. Řízená činnost – výlov kazily pouze spojující se magnety na prutech. Spojování magnetů vždy děti rozesmálo, ale zbytečně činnost zbrzdilo. Pro příště bych zvolila větší rybník, aby od sebe byli rybáři dál. Počet čtyř prutů byl ideální, u činnosti všechny děti vydržely.

2.2.1.2 Program: Výlov rybníka

Ranní hry:

Mimo volné hry byly dětem nabídnuty činnosti z předchozího programu: poznávání tvarů hmatem, vymalovávání ryby, rybaření na magnetické pruty, knihy a časopisy s rybami.

- motivace: navázání na včerejší činnost, výlet na výlov
- pomůcky: čtvrtky, pastelky, voskovky, vystřižené ryby a tvary, plátěný sáček, prostěradlo, vymalované ryby s kancelářskými sponkami, pruty
- organizace: u stolečků, rybolov na koberci
- cíle: práce s výtvarným materiálem, rozšiřování informací o rybách

Úklid, hygiena

Komunitní kruh

Seznámení dětí s programem nadcházejícího dne. Po svačině je plánovaná vycházka k rybníku, kde probíhal výlov. Povídání s dětmi na téma výlovu.

- organizace: na koberci v kruhu

- cíl: přivítání, samostatné vyjadřování, slovní zásoby, informace o výlovu rybníku

Rozcvička

Dramatizace básničky

Plave rybka v rybníce, penízků má tisíce.

Dívá se, jak slunce svítí, zachce se jí za ním jítí.

Vyskočila do vzduchu! Šups, a už je na suchu!

Volá ryba: „Lidičky, dejte trochu vodičky.“

Mrská sebou vlevo, vpravo, na suchu jí není zdrávo.

Mrská sebou napřed, nazad, jako když chce chybu smazat.

Nakonec té nehody, spadla zase do vody.

(Sborník říkanek: MŠ Tavírna, Český Krumlov)

Cvičení s rybníkem (padákem – látka ve tvaru kruhu)

Děti si stoupnou kolem padáku, chytanou se krajů a budou na vlnkách houpat míčky. Nejprve malé vlnky, pak větší. Pokusí se s rybníkem otáčet dokola, tak aby nikdo nespádl a nemusel se ani pustit. Zkusí si s rybníkem sednout, stoupnout a znovu sednout. Budeou se v sedě naklánět na obě strany. Pak se rozdělí na dvě poloviny a zkusí se naklánět dopředu i dozadu, jako bychom se o rybník přetahovali. Nakonec si stoupnou a budou s rybníkem pohybovat nahoru a dolů, a ten, koho učitelka vyzve, se pod rybník na chvíli schová. Můžeme zkusit schovávat se po skupinách (děvčata, chlapci) nebo podle stejného znaku (všichni kdo mají modré triko, blond'até vlasy, jednoho sourozence, jehož jméno začíná na písmeno H,...).

- pomůcky: padák
- organizace: v kruhu na koberci
- cíl: protažení, pravolevá orientace, orientace v prostoru, orientace zrakem, zopakování barev, písmen

Hry

Na babu – Štiku: Děti jsou rybičky a plují ve vodě. Dvě děti jsou štiky (jsou označené šátky), které chytají rybičky plácnutím. Když je rybička chycená, musí si jít k vodníkovi (učitelce) pro pohlazení, které ji vrátí zpět do hry. Po chvíli se děti v roli štiky vymění.

- pomůcky: dva šátky pro štiky
- organizace: na koberci
- cíl: běh, lokomoce, pravidla hry, sebekontrola, ohleduplnost

Rybičky, rybáři jedou

- organizace: na koberci
- cíl: proběhnutí, koordinace pohybu, vyhýbání, pravidla hry

Hygiena, svačina

Pobyt venku (10.30 – 11.45)

Vycházka k rybníku Svět – výlov, vycházka kolem sádek, kam se vylovené ryby vozí.

- cíl: vlastní zážitek spojený s rybáři a rybami, informace o průběhu výlovu

Zhodnocení průběhu dne

Od rána se děti střídaly v rybaření. Tato činnost je nadchla a chtěly si ji dostatečně užít. Rybařili spíše kluci a několikrát se strhla mela o pruty. Po příchodu jednoho chlapečka vše probíhalo v poklidu. Tobiáš byl porybný a pruty půjčoval klukům postupně. Ostatní děti mimo jiných her i kreslily a obtahovaly si geometrické tvary a ryby z kartonu do svých výkresů. Už od rána se děti ptaly, kdy už půjdeme k rybníku. Tyto dotazy nás dovedly k dalším otázkám na ryby (jak se narodí ryba, co ryba jí a jestli chutnají ryby nám, co uvidíme na výlovu...). Tyto informace jsem si pak zopakovaly v kruhu, kde už byly všechny děti. Cvičení s padákem se stalo hodně oblíbeným. Děti radostně spolupracovaly. Hra na babu byla složitější, musela jsem stále kontrolovat, koho štiky plácly – menší děti ještě neovládají pravidla honičky. Poslední hru – rybičky, rybáři jedou zvládly dobře. Vycházka k rybníku byla moc zajímavá, děti se zaujetím pozorovaly jak ryby sjíždí koryty do kádí na autech, které je převážejí na sádky. Jedinou nevýhodou bylo postávání u strmé hráze, a tak se často muselo dětem připomínat pravidla. Při zpáteční cestě kolem sádek jsme se do areálu bohužel nedostali, a tak se děti chvíli proběhly v parku a byl čas jít na oběd.

2.2.1.3 Program: Žáby

Ranní hry: volná hra

Pracovní list – Dvojice rybek viz. příloha č. 5

- pomůcky: namnožené pracovní listy, pastelky
- organizace: u stolečků
- cíl: grafomotorika, rozvoj zrakových schopností

Poznávání čisté vody

Do šesti bílých kelímků nalijeme: čistou vodu, vodu obarvenou potravinářským barvivem, ochucenou minerálku, čaj a vodu z řeky, vodu s papírky a kousky stavebnice. Děti měly za úkol pomocí zraku a čichu odhadnout v jaké vodě by se žilo rybám nejlépe a co je nalito v kelímcích. Následovalo povídání, proč je důležité si po sobě uklidit nejen ve třídě, ale i v přírodě.

- pomůcky: 6 bílých kelímků (od jogurtu), voda, potravinářské barvivo, ochucená minerálka, čaj, voda z řeky, papír, malé kousky stavebnice
- organizace: u stolečku
- cíl: zrakové schopnosti, čich, uklízení odpadků

Úklid, hygiena

Komunitní kruh

- přivítání: rituál Dobrý den

Jestlipak víte o čem si budeme dnes povídat? Napoví vám hádanka.

motivace: Bydlí blízko vedle vody, skvěle skáče bez nehody.

Z kmene – hop do vody, pořádá tam závody.

Povídání o žábách – kde se bere žába?

- pomůcky: obrázky vývoje žáby, literatura
- organizace: kruh
- cíl: poznatky o žabkách, sebekontrola, vyjadřování, zodpovězení otázek

Cvičení

Přenášení vajíček (kuliček) do tůně – v ruce, na dlani, na prstu, cvrnkání do tůně, jako raci na břicho, ve dvojicích: v dlani, zády, ploskou nohy, břichy, čely...

- pomůcky: skleněnky, tůň (gymnastický kruh)
- organizace: na koberci, samostatně, ve dvojicích
- cíl: lokomoce, jemná motorika, sebekontrola, rovnováha, spolupráce

Hra

Slepovaná – Učitelka říká básničku, děti jí pomáhají se začátkem. Na konci utvoří děti skupiny podle počtu, který vysloví učitelka.

Leze žába do bezu, já tam za ní polezu.

Kudy ona, tudy já. Budeme tam .... (oba dva, všichni tři, po čtyřech, po pěti atd.)

Pokud se stane, že několik dětí zbude, jdou k učitelce a pokračují při další hře.

- organizace: na koberci

- cíl: opakování básničky, sluchová diferenciacie, matematické představy, spolupráce, ohleduplnost

Hygiena, svačina

Olejíček

Řízená činnost

Žabí hledání

Rozdělíme se na dvě poloviny, jedna polovina dětí jsou hlídači, drží kruh z provazu, který ohraničuje rybník (zabráníme tak narážení do nábytku). Druhá polovina dětí si zaváže oči a zkusíme si, jak se budeme se zavázanýma očima v rybníku pohybovat, aby si nikdo neublížil. Děti jsou malé žabičky, které v noci hledají mámu žabu. Žába kváká, kdežto malé žabičky kuňkají. Děti jdou podle sluchu. Žába je paní učitelka a každému kdo k ní dojde, sundává šátky z očí. Pak si děti role vymění.

- pomůcky: šátky na oči, lano
- organizace: na koberci na dvě poloviny
- cíl: orientace sluchem, sluchová diferenciacie, artikulace, obezřetná chůze, spolupráce

Hledání vody

Po třídě schováme uzavřené nádoby cca 12 ks (krabičky od filmu do fotoaparátu, kelímky od krémů) s různým obsahem (voda, hrách, rýže, písek, dřevěné korálky, kovový uzávěr). Děti se snaží najít všechny nádoby a zatřepáním zjistit, jestli v nich není voda. Pokud si myslí, že ji našly, jdou za učitelkou, řeknou jí, kde si myslí, že je voda schovaná. Učitelka dítěti řekne, zda hádá správně. Když už všichni vyzkouší všechny nádoby, sneseme je do kruhu a společně si řekneme co by v nádobách mohlo být. Chvilí hádáme, pak nádoby otevřeme, povídáme si co to je a na co se to používá nebo co se z toho vyrábí.

- pomůcky: nádoby s různým obsahem
- organizace: na koberci
- cíl: zrakové schopnosti, sluchová diferenciacie, fantazie, slovní zásoba, vyjadřování, seznámení s materiálem a jeho využitím

Básnička s pohybem:

Leze žába po žebříku,	napodobujeme lezení po žebříku
natahuje elektriku.	stoj na špičkách, natahování rukou do výšky
Nejde to, nejde to,	otáčení rukou v zápěstí
necháme to na léto.	skákání kolem své osy a tleskání

- organizace: na koberci
- cíl: motorika, rovnováha, artikulace, tempo, naučení básničky

Volná hra

Pobyt venku

Zhodnocení průběhu dne

Při ranních hrách děti zaujalo převážně poznávání vody. Spoustu dětí označilo jako nejvhodnější vodu pro rybky minerálku. Očichávat tekutiny začaly až na mé upozornění. Když děti zjistily co je všechno v kelímcích vymýšlely, proč by rybě voda nechutnala a co by se mohlo stát, kdyby v takové vodě byla (kousky papíru a stavebnice by rybě ve vodě překážely a narážela by do nich, obarvila by se a neviděla, plavala by pomaleji atd.). Skupinka dětí u stolku s vodou se proměňovala, podle toho, jak přicházely děti do školky. Často zůstal u stolečku někdo, kdo už činnost splnil a dal hádat nově příchozímu kamarádovi. Musela jsem stále dětem připomínat, aby neprozrazovaly ostatním jaké jsou tekutiny v kelímcích. Pracovních listů využilo malé množství starších dětí, mladší děti dokreslovaly rybám šupiny nebo je vybarvovaly. Odpověď na hádanku v komunitním kruhu byla rychlá, o vývoji žáby jsme si pověděli velmi stručně a ukázali si obrázky. Překvapilo mě, že spoustu dětí neumělo cvrknat kuličky, myslím si, že je to pro děti zábavný a dobrý cvik pro jemnou motoriku. Přenášení kuliček se velmi povedlo, jen při tvoření dvojic bylo nutné dětem pomoci. Naopak při slepované se děti organizovaly a kontrolovaly samy. Žabí hledání v řízené činnosti začalo dělením do skupin, pro rychlejší rozdělení jsem si připravila přesný počet kartiček (bílých a červených), které si děti vylosovaly. Samotná hra už byla velmi rychlá, kvůli malému hracímu poli. Příště bych tuto činnost zařadila jako venkovní, aby byla možnost většího prostoru. I hledání krabičky s vodou bylo rychlé, protože si děti místo navzájem prozradily (tuto činnost jsem si musela připravit při svačině a rozestavit co nenápadněji krabičky po třídě). V kruhu jsme pak hádali, co krabičky skrývají. Děti neměly moc nápadů, a tak jsme krabičky otvírali a obsah vysypávali na papír. Říkaly jsme si z jakého jsou předměty materiálu a které můžeme jíst. Nakonec řízené činnosti jsme pohybem znázornili básničku a pokusili jsme se ji z části naučit. K volné hře jsem dětem poskytla k krabičkám druhou sadu a mohly si tak zahrát zvukové pexeso. Více než hra samotná a poznávání zvuků, je bavilo otevírání krabiček. Zavírání krabiček jim šlo hůře, a tak bylo nutné jim asistovat, aby nedošlo při chrastění k vysypání obsahu.

2.2.2 Integrovaný blok: Sklizeň

Jako další integrovaný blok jsem zvolila podzimní téma sklizeň, která nabízí mimo jiné, využití pro smyslovou výchovu v oblasti chuti.

První část integrovaného bloku Sklizeň jsem realizovala ve třídě nejmenších dětí. Druhou a třetí část programu ve třídě dětí předškolních.

Cíl: seznámení dětí s ovocem a zeleninou, hygiena, zdravý životní styl, multismyslová výchova

Výstupy: děti znají názvy ovoce a zeleniny, ví, kde plodiny rostou, ochutnají jednotlivé druhy ovoce a zeleniny

2.2.2.1 Program: Ovoce

Ranní hry: volná hra

Pracovní list – Překrývající se obrysy ovoce viz. příloha č. 4

- pomůcky: namnožené pracovní listy, pastelky
- organizace: u stolečků
- cíl: grafomotorika, rozvoj zrakových schopností, barvy, pojmenovávání ovoce

Pexeso – jak vypadá ovoce uvnitř viz. příloha č. 6

Děti přiřazují k obrázku celého ovoce, obrázek stejného ovoce, které je rozkrojené. Mají k dispozici knížku, kde si mohou svoji práci samy zkontrolovat.

- pomůcky: pexeso, kniha
- organizace: u stolečku
- cíl: zrakové schopnosti, sebekontrola, vyhledávání informací – práce s literaturou, jemná motorika

Úklid, hygiena

Komunitní kruh

O čem si budeme povídat, nám dnes napoví písnička.

Obrázek 27: Pod naším okýnkem

Pod naším okýnkem

MĚRNĚ
LIDOVÁ PÍSEŇ Z ČECH.
POD NAŠÍM O-KÝN-KEM RO-STOU TAM DVE RŮ-ŽE, POD NAŠÍM
O-KÝN-KEM RO-S-TE TAM ŠTĚP. JSOU NA NĚM JA-BLÍ-ČKA, TR-HÁ JE
AN-ČI-ČKA, JSOU DO-BRÁ, JSOU SLAD-KÁ, JSOU JA-KO MED

Zdroj: Čížková, 1996, str. 26

ČÍŽKOVÁ, Zdena. *Ekologická výchova nejmenších a malých*. 2. Praha : Pražské ekologické centrum, 1996. Námětník, s. 26. ISBN 80-901377-5-X.

- pomůcky: kytara
- organizace: ve stoje na koberci
- cíl: opakování písničky, dýchání, rytmus a melodie

Ranní cvičení

Na sadaře (dramatizace děje). Byl jednou jeden sadař, nebyl malý, ani velký. Zkrátka akorát. Ten sadař měl krásný sad, každé ráno si po něm pyšně vykračoval, procházel se mezi stromy a koukal se do jejich korun, jestli už se stromy začnou zelenat. A protože už bylo teplo, rozhodl se, že zasadí další stromky. Vzal krumpáč a lopatu a šel vykopat díry na nové stromy. Kopal krumpáčem, pak házel lopatou a zase kopal a házel, až vykopal díru tak akorát na malý stromek. Stroměček byl nejdřív malinký, ale jak šel čas, rostl a rostl, až z něj byla pořádná jabloň. A ta jabloň byla na podzim celá obalená jablíčky. Její větve se pod tíhou jablíček prohýbaly. Až jednou přišel vítr a začal studeně foukat. Fůůů. Jabloň se ve větru ohýbala, a jak se tak ohýbala, spadalo z ní několik jablíček. Jablíčka nejprve myslela, že se stopkou větve udrží, ale pak buch a spadla do vysoké trávy. Tam se jim tuze líbilo. Ležela tam a pozorovala co se kolem nich děje. Koukala na mravence, kteří vedle nich měli cestičku, občas je navštívila nějaká ta moucha nebo motýl. Druhé ráno přišel sadař a otrhal zbylá jablka do bedýnek. Nejprve trhal ze země z nižších větví, pak se musel trochu víc natáhnout a nakonec si přinesl žebřík, vylezl na něj a trhal jablíčka ze žebříku. Natahoval se doprava i doleva, plnil košík, slézal z žebříku a skládal jablka do bedýnek. Pak zase lezl nahoru na žebřík a znovu trhal a znovu slézal. Nakonec sesbíral i jablíčka v trávě, ale co se nestalo,

na jedno jablíčko zapomněl. Tohle jablíčko tam leželo v trávě, odpočívalo a čekalo, jestli si pro něj někdo přijde a pochutná si na něm. Ale sadař už nepřišel, na jablíčku si pochutnali ptáčci a mravenci, žížaly i včelky. Snad by z něho vůbec nic nezbylo, kdyby nenapadl sněh. Jablíčko spalo v sněhové peřině a připravovalo jarní překvapení. Když sněh roztál, jablíčko už pod stromem neleželo. Příroda se o něj ještě stihla podělit, ale něco tu přece po jablíčku zůstalo. Z jedné pecky, které v sobě jablíčko mělo, vyklíčila úplně malinkatá jabloň. Ještě sice jako jabloň nevypadala, ale za pár let, určitě vyroste a na ní i sladká jablka.

- organizace: na koberci, samostatně
- cíl: lokomoce, protažení, sebekontrola, rovnováha, seberealizace

Hra

Kompot. Každému dítěti dáme jednu kartičku s obrázkem ovoce (jablko, hruška, švestka nebo jahoda). Děti si stoupnou libovolně po obvodu herny a učitelka míchá kompot. Vždy řekne název ovoce a děti, které tuto kartičku mají, běhají dokola po koberci. Učitelka může míchat různé druhy ovoce dohromady a kdykoli může některé ovoce z hrnce vyndat. Děti musí dobře poslouchat a reagovat na pokyny učitelky

- organizace: na koberci
- cíl: názvy ovoce, sluchová diferenciacce, lokomoce, ohleduplnost, pravidla hry

Hygiena, svačina

Olejíček

Řízená činnost

Poznávání ovoce: V kruhu na koberci si ukážeme ovoce (jablko, hruška, švestky, třešně, hroznové víno, banán, pomeranč, kiwi). S dětmi je nejprve pojmenujeme, určíme, kde které ovoce roste (na stromě, keři nebo se pěstuje na záhoně) a vymyslíme další příklady. Zkusíme rozdělovat ovoce tak, že do košíku dáváme ovoce, které se může pěstovat u nás na zahrádce a do bedýnky dáváme ovoce, které se pěstuje v cizích zemích a k nám se dováží. Určíme tvar ovoce, jestli je malé nebo velké, tvrdé nebo měkké, jestli je jeho povrch hladký, hrbolatý nebo jsou na něm chloupky. V další části se přesuneme ke stolečkům, ovoce omyjeme a budeme rozkrojovat. Než ovoce rozkrojíme, tipujeme, jak bude ovoce uvnitř vypadat. Nakonec ovoce rozkrájíme na menší kousky a dáme na talíř. Děti, které budou chtít ochutnávat si postupně sednou ke stolečku – nejprve dítěti zavážeme oči, pak vybereme jeden kus ovoce a dáme mu čichnout, dítě hádá. Aby si svůj tip potvrdilo nebo vyvrátilo, dáme mu ochutnat.

- pomůcky: ovoce (jablko, hruška, švestky, třešně, hroznové víno, banán, pomeranč, kiwi), košík, bedýnka, miska, nůž, prkénko, talíř, šátek na oči
- organizace: na koberci v kruhu, poté u stolečků
- cíl: názvy ovoce, jeho vzhled a vlastnosti, zrak, hmat, čich, chuť, hygiena, zdravý životní styl

Z popletené zahrady (Ludvík Středa)

Hou a houpy, právě v loni,
rostly hrušky na jabloni.
Na hrušce zas, málem zralá,
jablka se červenala.
Museli jsme žebřík vzít,
kam co patří, převěsit.

Děti mají v neprůhledném sáčku vystřižené tvary hrušek a jablek, jejich úkolem je podle hmatu tvary roztřídit.

- pomůcky: neprůhledný sáček, tvary jablek a hrušek z kartonu – cca každý druh pětkrát
- organizace: na koberci i u stolečků
- cíl: poznávání hmatem, fantazie, třídění, počty do pěti

Volná hra

K volné hře budou k dispozici předchozí aktivity (pracovní list, pexeso, ochutnávání, třídění hmatem)

Pobyt venku

Zhodnocení průběhu dne

Tento pracovní list byl pro holčičky a větší kluky hodně atraktivní, zaujala je spleť čar. Bylo ovšem nutné asistovat každému dítěti zvlášť. Nejprve jsme se snažili najít všechno ovoce stejného druhu a spočítat jej. Pak jsme vzali tužku a snažili jsme se ovoce stejného druhu obtáhnout stejnou barvou. Často jsem se musela ptát, jestli máme vybarvené opravdu všechna jablka nebo švestky. Menší děti si do vybarvování nenechaly mluvit. U pexesa pracovaly děti samy. Vždy se sešla skupinka, která skládala společně. Většinou ve skupince bylo jedno nebo dvě starší děti, které skládání řídily a ostatní děti jen přihlížely. Přesto sledovaly činnost se zájmem. V komunitním kruhu jsme si zazpívali písničku Pod naším okýnkem. Nejprve jsem ji předzpívala, děti se přidávaly a hádaly, o čem si budeme povídat. Tipovaly, že o různých

nebo o jablíčkách, ale vzhledem k ranním aktivitám se přiklonily k jablkům. Pak jsme písničku zazpívali společně. Vždy když jsme s dětmi zpívali, hráli jsme si na koncert. Takže většina dětí stála rovně, zpívala nahlas a usmívala se. Rozcvička se povedla, děti mají rádi cvičení, které je motivované příběhem a pohyby okukují od spolužáků, menší děti čekají, jaký pohyb udělá učitelka. Hra kompot byla poměrně náročná. Musela jsem kontrolovat, zda běhají pouze děti se správnými druhy ovoce. Pro příště bych zvolila pouze dva nebo tři druhy ovoce. U poznávání a třídění ovoce se zapojovaly hlavně starší děti. Ochutnávání se zúčastnil menší počet dětí, ostatní zkoušely rozeznávat hrušky od jablek hmatem nebo si šly stavět na koberec.

2.2.2.2 Program: Zelenina

Ranní hry: volná hra

Činnosti z předchozího dne (pracovní list, pexeso, kniha)

Bludiště – „Doved' kozu k salátu“ viz. příloha č. 2

- pomůcky: pracovní listy, pastelky, pexeso, bludiště, kniha
- organizace: u stolečku
- cíl: zrakové schopnosti, sebekontrola, vyhledávání informací, práce s literaturou, jemná motorika, zraková diferenciac

Úklid, hygiena

Komunitní kruh

- přivítání: básnička, spočítání v kruhu

Pojmenovávání ovoce na obrázcích, navázání na předchozí den. A dnes si budeme povídat o mrkvi, salátu, ředkvičkách, okurce, paprice atd. Víte, jak se jim říká dohromady? A kde ta zelenina roste? Roste na stromě? Ne, roste na záhoně. A v tom záhoně žijí i různá zvířata. Věděli byste jaká? A občas se nám v trávniku vedle toho záhonu objeví hromádka země a my víme od koho ta hromádka je. A o tomhle zvířeti se zpívá i v písničce Krtek.

Ranní cvičení

Cvičení na písničku Jarka Nohavici – Krtek

- organizace: na koberci, samostatně
- cíl: přirozené cviky, protažení, rovnováha, propriocepce, nápodoba

Hra

Štronzo – strašák a zajíci. Zajíci ušáci jsou velcí mlsouni a rádi chodí do zahrady na mrkev. Učitelka je strašák, který hlídá pole s mrkví (míčky). Děti jsou mlsní zajíci, kteří dávají pozor a když je strašák otočený zády, snaží se k němu co nejvíce potichu přiblížit a sebrat mu mrkev. Když se strašák otočí, musí zkamenět, jinak je strašák pošle za hradbu zahrady (na začátek koberce).

- pomůcky: molitanové míčky
- organizace: na koberci
- cíl: pozornost, postřeh, sebekontrola, rovnováha, pravidla hry

Hygiena, svačina

Řízená činnost

Činnost začneme tím, že si zazpíváme písničku, poznáte jaká to je? Učitelka zahraje a brumendem zazpívá písničku, děti hádají. Pak si ji společně zazpívají.

Obrázek 28: Šel zahradník do zahrady

Šel zahradník do zahrady

Zdroj: Str. 5 Ekologická výchova nejmenších a malých – Náměstník

ČÍŽKOVÁ, Zdena. *Ekologická výchova nejmenších a malých*. 2. Praha : Pražské ekologické centrum, 1996. Náměstník, s. 5. ISBN 80-901377-5-X.

- pomůcky: kytara
- organizace: ve stoje na koberci
- cíl: sluchová paměť, opakování písničky, dýchání, rytmus a melodie

Poznávání zeleniny

Činnost probíhala podobně jako v předchozím programu s ovocem. Dětem jsme nabídli: papriku, rajče, salátovou okurku, mrkev, cibuli, hlávkový salát, kedluben, ředkvičky. Zeleninu jsme pojmenovali, určili tvar, velikost, tvrdost, povrch. Poté jsme ji u stolečku nakrájeli a ochutnali.

- pomůcky: zelenina (paprika, rajče, salátová okurka, mrkev, cibule, hlávkový salát, kedluben, ředkvičky), miska, nůž, prkénko, talíř, šátek na oči
- organizace: na koberci v kruhu, poté u stolečků
- cíl: názvy zeleniny a její vlastnosti, zrak, hmat, čich, chuť, hygiena, zdravý životní styl

Nakonec jsme zbylou tvrdou zeleninu nastrouhali a podávali ji k hlavnímu jídlu.

- pomůcky: talíř, plastové struhadlo, miska
- organizace: u stolečků
- cíl: uvolňování zápěstí

Volná hra

K volné hře byly k dispozici aktivity z rána a předchozího programu (pracovní list, pexeso, třídění hmatem, bludiště, knihy)

Pobyt venku

Zhodnocení průběhu dne

V této třídě jsou děti zvyklé, že pokud je připravena činnost, musí se jí zúčastnit. Pracovní list s číselným bludištěm pro ně nebyl složitý, jen chlapci měli problém s přetahováním políček. V kruhu jsme si povídali o ovoci – toto téma již měly děti předchozí den, proto se do diskuze zapojovaly. Na otázku jaká zvířata žijí v záhoně, zazněly pouze žížaly, brouci a mravenci. Cvičení na písničku děti bavilo, jen pár temperamentnějších chlapců si pohyby zrychlovalo. Přestože se jedná o třídu předškolních dětí, neumějí správně reagovat na štronzo. Při hře byl hluk a často jsem musela všechny vrátit na start. Při řízené činnosti poznaly děti písničku rychle, proto jsem ji ani nedozpívala a zazpívali jsme si ji společně se slovy i brumendem. Jelikož děti už mají se zeleninou větší zkušenost, činnost probíhala vcelku rychle. K ochutnávání se přidali všichni, jen pár dětí nechtělo ochutnávat rajče. Překvapilo mě, že ke strouhání se hrnuli hlavně chlapci.

2.2.2.3 Program: Šel zahradník do zahrady

Ranní hry: volná hra

Činnosti z předchozího dne (pracovní list, pexeso, kniha)

Pracovní list – poznávání materiálu, ze kterého je nářadí vyrobeno

Úklid, hygiena

Komunitní kruh

- přivítání: básnička, spočítání se

Ranní cvičení

Cvičení na řemesla. Děti stojí v kruhu a každé postupně pantomimicky předvádí řemeslo nebo povolání, ostatní hádají a nakonec řemeslo předvedeme najednou.

- organizace: na koberci, v kruhu
- cíl: přirozené cviky, nápodoba, fantazie, slovní zásoba

Hry

Zvoník. Děti se prochází mezi kruhy, když přijde zvoník a zazvoní, musí se vrátit do domečků (kruhů). Kruhy se postupně ubírají, zkusíme jestli se do nich vejdem.

- pomůcky: zvonek, kruhy
- organizace: na koberci
- cíl: lokomoce, postřeh, prosociálnost, řešení problému

Na stavitele mostu. Děti se rozdělí na tři skupiny, každé dítě dostane jeden list novin velikosti A4 a do každé skupiny jeden list navíc. Skupiny stojí v řadách za sebou a přesouvají se pouze po novinách tak, že vždy postoupí o jedno místo a poslední podává zbylé noviny do předu.

- pomůcky: noviny
- organizace: na koberci, po skupinách
- cíl: rovnováha, spolupráce, mrštnost, postřeh

Hygiena, svačina

Řízená činnost

Děti sedí v kruhu na koberci. Uprostřed kruhu jsou obrázky ovoce a zeleniny, obrácené lícem dopředu. Učitelka začne básničkou:

Mám já velkou zahradu, znám v ní každý kout,
pojď si ke mně, (doplní jméno dítěte), něco utrhnout.

Vyzvané dítě si vybere obrázek, a tak, aby ho nikdo jiný neviděl, se na něj podívá. Pak popisuje ostatním co si utrhlo. Ostatní hádají. Když je uhodnuto, dítě, které popisovalo, říká básničku a vybere tak dalšího. (Čížková, 1996, s. 8)

- pomůcky: obrázky ovoce a zeleniny
- organizace: na koberci v kruhu
- cíl: poznávání a pojmenování ovoce a zeleniny, sluchová paměť

Opakování písničky, mazurka – Měla babka čtyři jabka

- pomůcky: piano

- organizace: na koberci, v řadách po dvojicích
- cíl: zopakování mazurky a písničky, rytmus, melodie, koordinace pohybu

Hádanky:

- Červené jsem, šťavnaté jsem, voňavé a zdravé jsem. (jablíčko)
- Co je žluté, kyselé a dává se do čaje? (citron)
- Tatínek byl ráno pryč, přinesl mi zelený míč,
nehraji si ale s ním, tenhle míč si raděj sním. (meloun)
- Bíle kvete, zelené odvisne, červené odpadne. (jablko)
- Co je v dubnu celé bílé a červnu celé černé? (třešně)
- Co se ze švestkových knedlíků nejí? (pecky)
- Sedí panna na pařízku, drží pejska na řetízku. (jahoda)
- Sedí panna v keříčku, v červeném pláštíčku. (jahoda)
- Kteří dobří kamarádi, vyčistí nám zuby rádi? (jablíčko, mrkev)

ČÍŽKOVÁ, Zdena. *Ekologická výchova nejmenších a malých*. 2. Praha : Pražské ekologické centrum, 1996. Námětník, s. 7. ISBN 80-901377-5-X.

- Ovocem jsem tropickým,
asijským či africkým.
Opičky ho s chutí loupou,
sní ho a pak zas se houpou. (banán)
- Zelená jsem, tráva nejsem,
červená jsem, krev nejsem.
tvrdá jsem, kost nejsem,
vlasatá jsem, panna nejsem. (mrkev)
- Sedí panna na hrádkách
v devatero kabátkách
a těm, kdo ji svlečou,
slzy z očí tečou. (cibule)
- Bez nohou a bez rukou
a přece na tyč vyleze. (fazole, hrách)

ČÍŽKOVÁ, Zdena. *Ekologická výchova nejmenších a malých*. 2. Praha : Pražské ekologické centrum, 1996. Námětník, s. 2. ISBN 80-901377-5-X.

- organizace: na koberci
- cíl: fantazie, představivost, literární hravost, názvy ovoce a zeleniny

Volná hra

K volné hře budou k dispozici aktivity z rána a předchozího dne (pracovní list, pexeso, třídění hmatem, bludiště, knihy)

Pobyt venku

Zhodnocení průběhu dne

Pracovní list nedělal dětem problémy, i materiál určovaly dobře. Obrázky na listu byly poměrně malé, takže bylo náročné nepřetahovat, což dělalo chlapcům problémy. Při cvičení bylo těžší udržet pozornost u chlapců, ale každý vymyslel jiné povolání, a ve většině případech jsme jej uhádli. Při hře Zvoník bylo ve třídě rušno, ale podařilo se nám dodržovat pravidlo „aby to nikoho nebolelo“. Dvacet dětí se nakonec vměstnalo do třech kruhů, často stály jen na jedné noze. Při stavění mostu bych příště lépe děti postavila. V jedné skupince byla na konci holčička, která má problémy s pozorností, takže ji děti musely stále popohánět. Řízená činnost se vyvedla, děti popisovaly ovoce a zeleninu barvou, tvarem, tvrdostí, chutí, kde a kdy roste, kde má semínka nebo pecky. S básničkou jsme si pomáhali. Mazurku už děti cvičily, a tak se jednalo pouze o opakování. Bylo příjemné, že i nejdivočejší chlapci spolupracovali dobře. Hádanky jsem dětem dávala už při volné hře, kdy se okolo mne sesedl hlouček dětí, které chtěly hádat. Občas hádaly i děti, které si hrály opodál.

Závěr

V průběhu tvorby bakalářské práce jsem se snažila vytvořit co nejobsáhlejší seznam činností a nápadů, které by mohly být využity jak pro rozvoj smyslového vnímání dětí předškolního věku, tak pro účely environmentální výchovy. Dostupná literatura, která se zabývá environmentální výchovou, je často určena až pro děti od šesti let.

V mateřských školách jsou činnosti pro rozvoj smyslů zařazovány poměrně běžně, ve třídách najdeme i pomůcky, které smysly rozvíjí. Se zapojením environmentální výchovy jako celku je to složitější. V programech školek se sice objevují témata jako rostliny a živočichové, ale komplexní propojení témat s běžnými pracovními činnostmi, péčí o zvíře nebo rostliny, vedení k ohleduplnému životnímu stylu, pochopení příčin a důsledků v přírodě a společnosti vůbec, v programech chybí.

Při realizaci programů v mateřských školách jsem byla mile překvapena přístupem některých dětí. Bylo dobře vidět, které děti jsou vedeny k pěknému vztahu k přírodě a které se za paneláková hřiště nedostanou. Program byl přijat jak žáky, tak i pedagogy. Děti ocenily nové a hlavně netypické pomůcky smyslové výchovy a pedagogové byli překvapeni do jaké hloubky zacházely otázky dětí k daným tématům. Mohu říci, že s průběhem realizace programů i výsledky jsem byla spokojena.

Seznam použitých zdrojů

ANDERSON, Jean; FISCHGRUND, Susan; LOBASCHER, Mary. *Dobry start do školy : Jak můžete připravit vašemu dítěti dobrý vstup do školy*. 1. Praha : Portál, 1993. 115 s. ISBN 80-85282-66-6.

BUDÍNSKÁ, Hana. *Hry pro šest smyslů : kartotéka pro loutkáře i neloutkáře, kteří si umějí hrát s dětmi*. 3. Praha : Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1994. 127 s. ISBN 80-7068-084-9.

CÍLKOVÁ, Eva; SCHÖNEROVÁ, Petra. *Náměty pro multikulturní výchovu : poznáváme jiné národy*. 1. Praha : Portál, 2007. 167 s. ISBN 978-80-7367-238-6.
Konec formuláře

ČÍŽKOVÁ, Zdena. *Ekologická výchova nejmenších a malých*. 2. Praha: Pražské ekologické centrum, 1996. 88 s. ISBN 80-901377-5-X.

HEDER, Josef. *Životní prostředí a výchova*. 1. Praha : Portál, 1994. 51 s. ISBN 80-85282-88-7.

HŮNA, Vladimír. *Co, jak a proč?*. Praha : Petrklíč, s. r. o., 1999. 183 s. ISBN 80-7229-025-8.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Jak připravit dítě do 1. třídy : rozvoj obratnosti, smyslové vnímání, řeč, náměty na hry, kresba, školní zralost*. 1. Praha : Grada Publishing, 2005. 165 s. ISBN 80-247-1040-4.

MÁCHAL, Aleš; VLAŠÍN, Mojmír; SMOLÍKOVÁ, Dagmar. *Desatero domácí ekologie*. Brno : Rezekvítek, 2000. 159 s.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. Praha : Grada, 2004. 182 s. ISBN 80-247-0870-1.

OTNER, Gerlinde. *Pohádky radí nejmenším*. 1. Praha : Knižní klub, 1995. 122 s. ISBN 80-7176-243-1.

RŮŽIČKA, Radomír. *Cvičení k posílení smyslů*. 1. vyd. Hradec Králové : Svítání, 2002. 87 s. ISBN 80-86601-01-3.

SCOTT, Michael. *Příroda a ekologie*. 1. Praha : Svojtka a Vašut, 1996. Život ve vodě, s. 106-109. ISBN 80-7180-070-8.

SCHILLER, Pamela. *Hry pro rozvoj dětského mozku*. 1. Praha : Portál, 2004. 126 s. ISBN 80-7178-905-4.

ŠIRCOVÁ, Ivana. *S dětmi v přírodě : zážitková výchova po celý rok*. 1. Praha : Portál, 2007. 160 s. ISBN 978-807367-201-0.

TICHÝ, Lubomír; TICHÁ, Ivona. *Barvy z rostlin*. 1. Brno : Rezekvítek, 1998. 62 s.

UHŘÍČKOVÁ, Alena. *Z pohádky do zahrádky : přírodovědné tvoření pro malé děti a jejich maminky*. Brno : Rezekvítek, 2002. 56 s. ISBN 80-86626-02-4.

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2004.

WINES, Jacquie. *I ty můžeš zachránit planetu*. Praha : Slovart, 2008. 144 s. ISBN 978-80-7391-059-4.

WITT, Reindhard. *Vnímejte přírodu všemi smysly : metodická pomůcka pro smyslové vnímání přírody*. 2. Horní Maršov : SEVER, 2008. 37 s. ISBN 978-80-86838-25-0.

Jak vypadá ovoce uvnitř. *Méd'a Pusík*. 2006, č. 9, s. 35. ISSN 1210-8030.

Land art. *Skaut junák*. 2010, 52, č. 6, s. 26. ISSN 1211-5231.

Povolání. *Světýlko*. 2010, 13, č. 2, s. 22-23. ISSN 12-11-0914.

Poznáš deset druhů ryb, obojživelníků a plazů žijících volně v naší přírodě. *Světýlko*. 2010, 12, č. 5, s. 11. ISSN 12-11-0914.

Žáby. *Světýlko*. 2010, 12, č. 5, s. 24-26. ISSN 12-11-0914.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Maria_Montessori

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zrak>

<http://www.cibulkovci.ic.cz/?p=136>

<http://www.essilor.cz/o-vasich-ocich/ocni-vady/dalekozrakost>

<http://www.fler.cz/zbozi/waldorfska-hracka-plaminek-velky-5-barev-949704>

<http://www.grimms.cz/produkty-prehled/stavebnice-kostky.html>

<http://www.montessori-brno.cz/montessori-metoda.html>

<http://www.predskolaci.cz/?p=5319>

<http://www.predskolaci.cz/?p=8458#more-8458>

<http://waldorf.pb.cz/gallery/2010-svatojanska/>

<http://waldorf.pb.cz/gallery-skolka/ozd%F9bky%20%9Akolky/>

<http://waldorf.pb.cz/gallery-skolka/%9Akolka-adventn%ED%20spir%E1la/>

3 Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: pracovní list „Co do řady nepatří“

Příloha č. 2: pracovní list – vybarvování podle značek „Doved’ kozu k salátu“

Příloha č. 3: pracovní list „Bludiště“

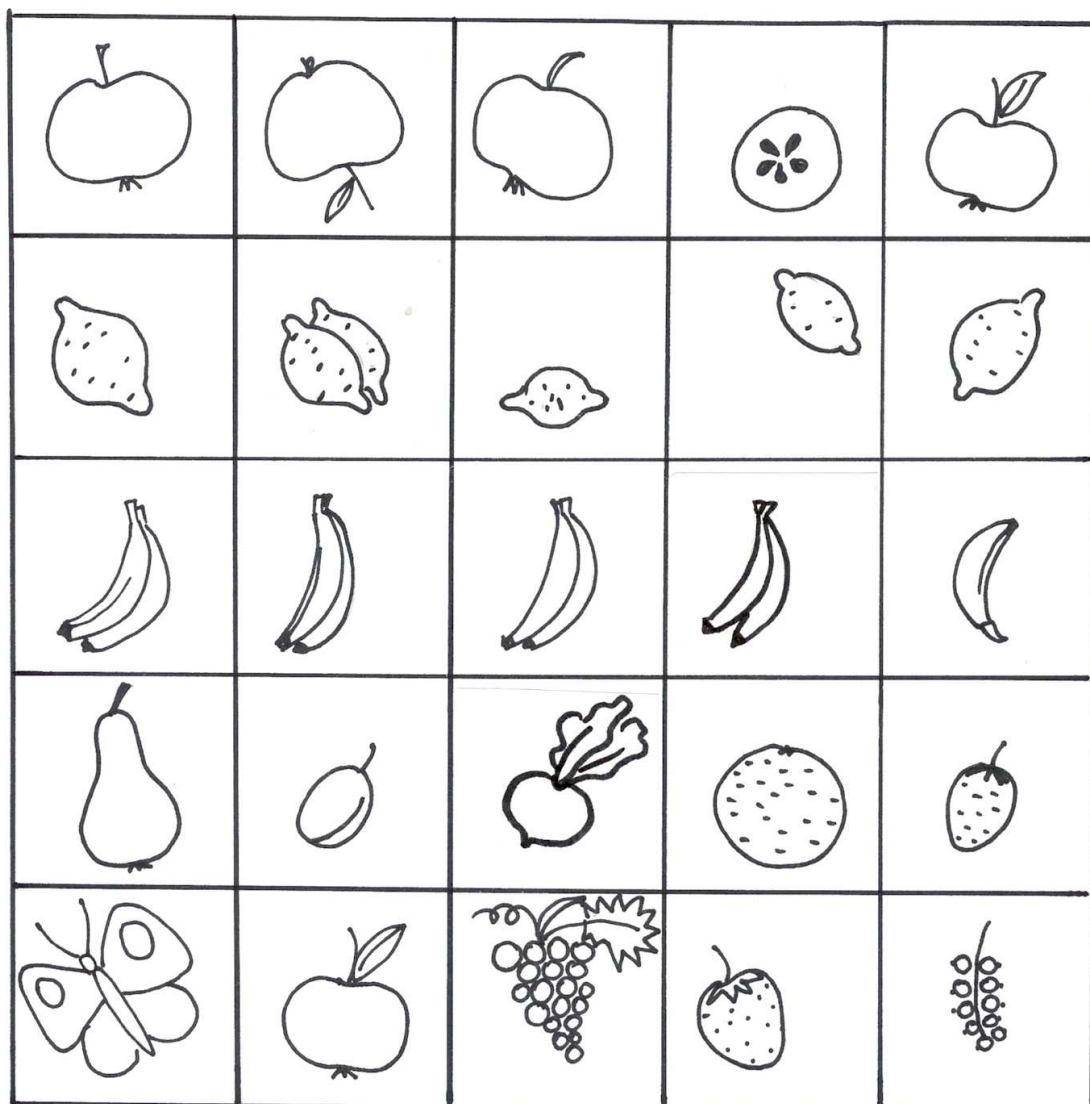
Příloha č. 4: pracovní list „Překrývající se obrisy“

Příloha č. 5: pracovní list „Dvojice rybek“

Příloha č. 6: pexeso „Jak vypadá ovoce uvnitř“

Příloha č. 1 : Co do řady nepatří

V každé řadě najdi jeden obrázek, který mezi ostatní nepatří a škrtni ho.
Ostatní obrázky vybarvi podle fantazie.

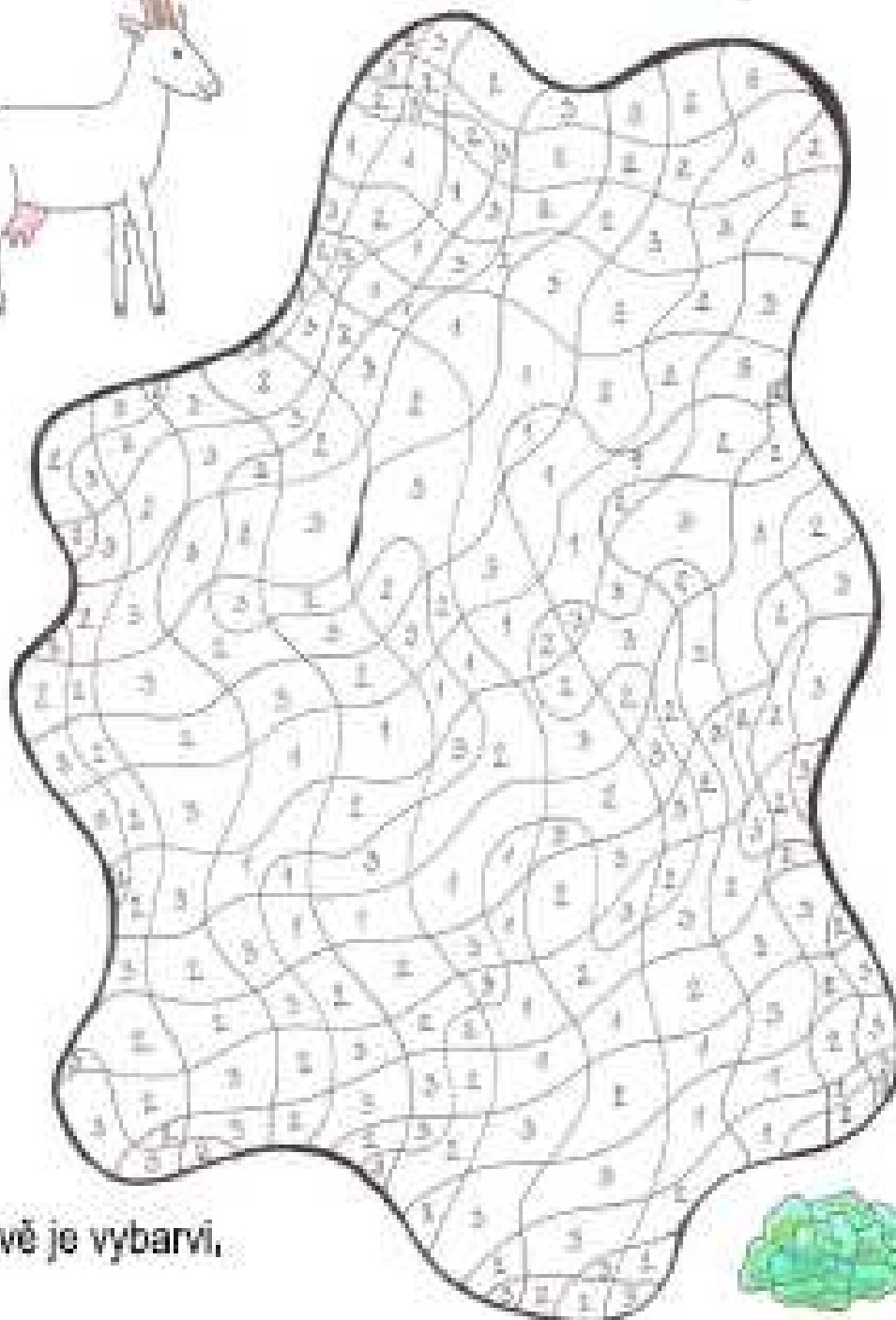

Zdroj: vlastní

Příloha č. 2 : Vybarvení podle značek

Doved' kozu k salátu. Cesta vede po jedničkách.

Pečlivě je vybarví.

Zdroj: <http://www.predskolaci.cz/?p=8458#more-8458>

Příloha č. 3: Bludiště

Pomoz mravencům najít své kamarády. Každou mravenčí cestu obtáhni jinou barvou.
Pokud budeš obtahovat pozorně, na konci cesty najdeš stejného kamaráda.

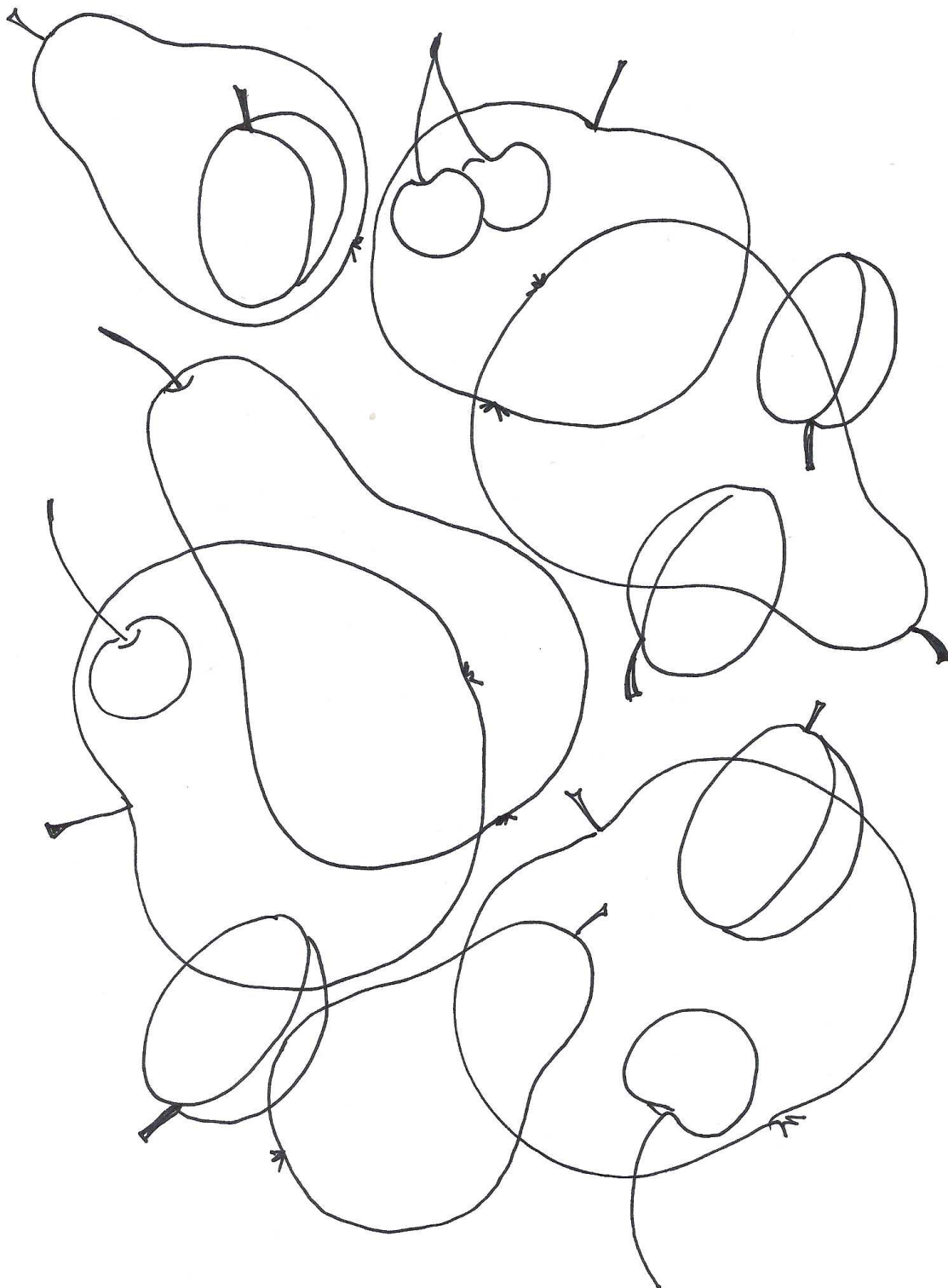

Zdroj: vlastní

Příloha č. 4: Překrývající se obrysy

Najdi na obrázku čtyři druhy ovoce, pojmenuj je a každý druh obtáhni jinou barvou.

Nakonec plody stejné barvy spočítej.

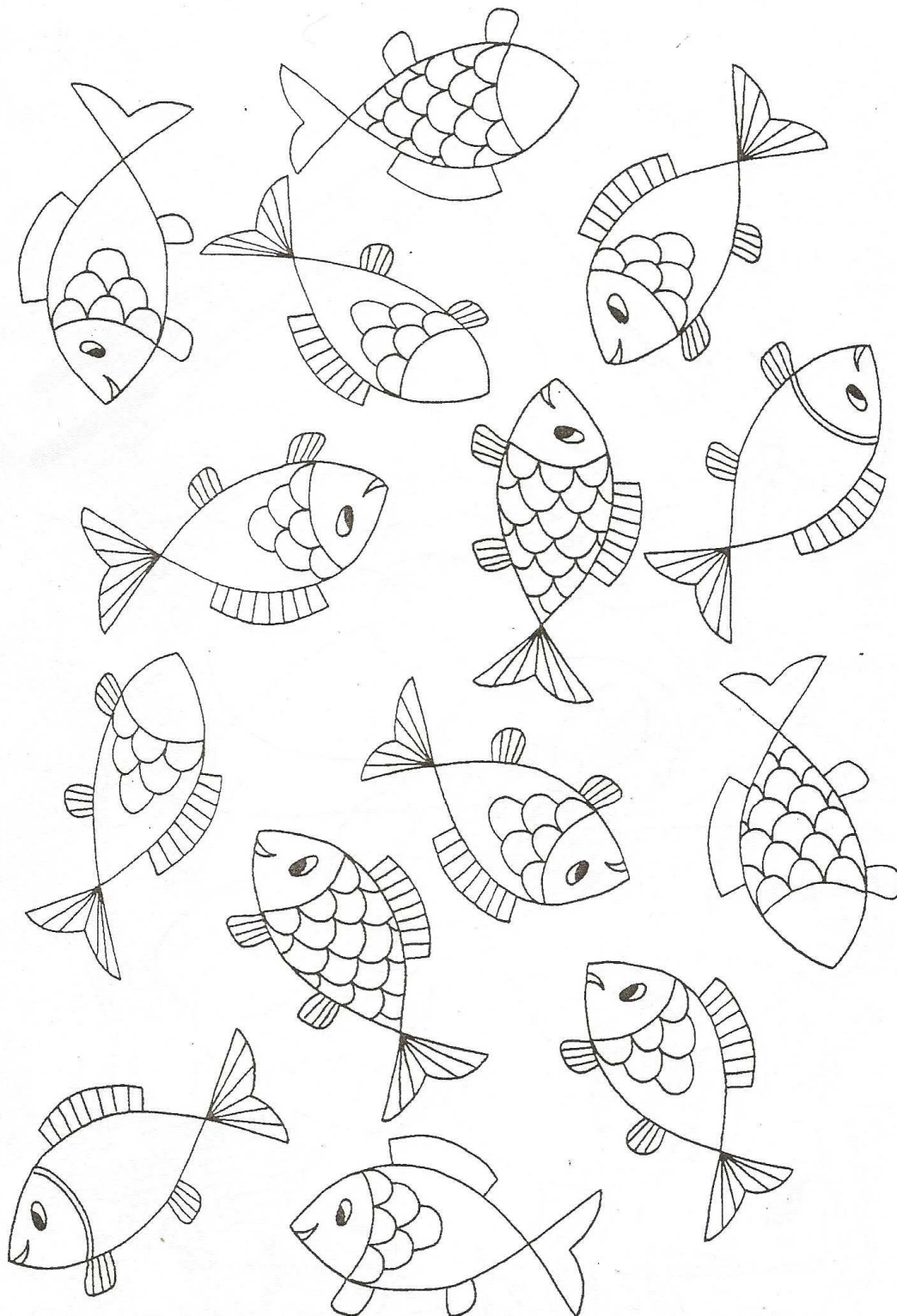

Zdroj: vlastní

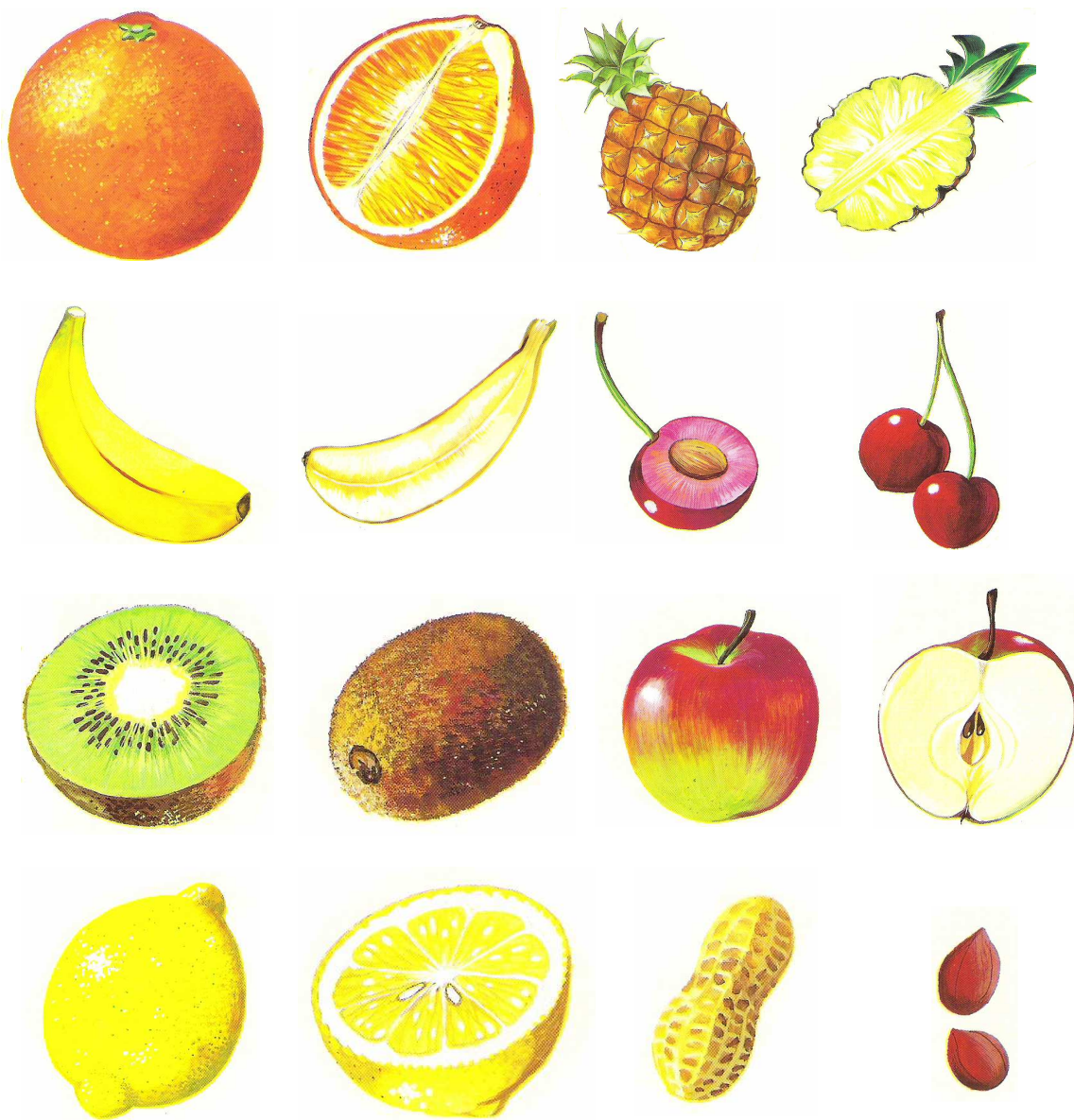
Příloha č. 5: Dvojice rybek

Mezi těmito rybkami je vždy dvojice stejných rybek. Celkem je těchto dvojic 7.

Najdi je a označ. Poté si rybky můžeš dokreslit a vybarvit.

Příloha č. 6: Pexeso jak vypadá ovoce uvnitř

Zdroj: Jak vypadá ovoce uvnitř. *Méd'a Pusík*. 2006, č. 9, s. 35. ISSN 1210-8030.